Халқ зиёлилари рўзномаси

Маърифат

معرفت

MARIFAT

1931 йил 4 июлдан чиқа бошлаган

1993 ЙИЛ 27 МАРТ, ШАНБА

№ 21 (6532). Баҳоси 5 сўм.

ЭЪТИБОР УЧУН РАҲМАТ!

Ўзбекистон Республикаси Президенти И. А. Каримовнинг шу йил 1 апрелдан меҳнат ҳақи, пенсиялар ва стипендияларнинг миқдорларини ошириш тўғрисидаги Фармони республикамиз меҳнаткашлари томонидан қувонч ва мамнуният билан кутиб олинди. Шу муносабат билан Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигига, «Маърифат» таҳририятига ўқитувчилар, тарбиячилар, ўқув юртларининг жамоаларидан телеграммалар ва мактублар келиб турибди. Улар бозор иқтисодиёти шароитида аҳолининг кам таъминланган табақаларини ҳимоялаш ҳақидаги ғамхўрликлардан чексиз миннатдор эканликларини мамнуният билан билдирмоқдалар.

Ш. Рашидов туман халқ таълими бўлими мудири **Ҳ. Шукуров** Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазири номига йўллаган телеграммада шундай дейилади:

«ТУМАН ХАЛҚ ТАЪЛИМИ БЎЛИМИ ВА БАРЧА ЎҚИТУВЧИЛАРИ ПРЕЗИДЕНТИМИЗ И. А. КАРИМОВНИНГ 1993 ЙИЛ 1 АПРЕЛДАН ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ХОДИМЛАРИНИНГ ОЙЛИК МАОШЛАРИНИ 1,2 БАРОБАР ОШИРГАНИ МУНОСАБАТИ БИЛАН ЧИН ҚАЛБДАН МИННАТДОРЧИЛИК БИЛДИРАМИЗ. ПРЕЗИДЕНТИМИЗНИНГ БУ ФАРМОНИ ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ СОҲАСИ МУТАСАДДИЛАРИНИНГ КУЧИГА-КУЧ, ҒАЙРАТИГА-ҒАЙРАТ БАХШ ЭТАДИ. ХАЛҚ ТАЪЛИМИ СОҲАСИДАГИ ИШ ЯНАДА ЯХШИЛАНИШИГА ИШОНАМИЗ».

Ховос туманидаги 8-ўрта мактабнинг олий тоифадаги ўқитувчиси, Республика халқ таълими аълочиси, фахрий педагог **Фоиқ АРАЛОВ** ўз мактубида меҳнаткаш халқимизнинг ижтимоий аҳволини яхшилашда, аҳолини иқтисодий муҳофаза қилишда Ўзбекистон Президентининг фармонлари чинакам ғамхўрликнинг далили бўлаётганини ифтихор билан қайд этади. Жумладан, у шундай ёзади:

«Халқ таълими тизимида катта ўзгаришлар бўлаётганлигининг гувоҳимиз. Истиқболимиз кафолати бўлмиш Бош қонун — Ўзбекистон Конституцияси, шунингдек, «Таълим тўғрисида»ги Қонуннинг қабул қилиниши мамлакатимиз ҳаётида катта воқеа бўлди. Республикамиз раҳбарияти томонидан халқ таълими ходимларини ижтимоий муҳофаза этиш тадбирлари ишлаб чиқилиб, изчил амалга оширилмоқда. Бу айни пайтда таълим йўналишларида ҳам туб бурилишлар сари дадил одим қўйишга имкон яратаётир. Ёшларга таълим-тарбия беришнинг янгича усуллари, педагоглар орасида илғор тажрибаларни оммалаштириш қарор топмоқда. Янги концепциялар, дарсликлар, дастурлар ва қўлланмалар яратиляпти. Олдимизда эса янада катта масъулиятли вазифалар турибди. Асосий ишимиз — мустақил Ўзбекистонимизнинг келажаги учун муносиб ворисларни тарбиялаб камол топтиришдир. Бу борада Президентимизнинг ғамхўрлигини ҳар қадамда сезиб турибмиз. Шу сабабли биз камол топаётган ёш авлодга мустақил Ўзбекистон ҳақида, унинг Президенти тўғрисида кенг тушунчалар беришимиз лозим.

Мактабимизда ҳам ана шу мақсадда кўпгина ташкилий-амалий тадбирлар адо этилмоқда. Яқинда директоримиз Сувон Каримовнинг ташаббуси билан «Президентимиз — фахримиз» деб аталган катта стенд ташкил этилди. Унда Республикамиз Байроғи, Тамғаси, Давлат мадҳияси, Ўзбекистоннинг биринчи Президенти фаолияти ва унинг халқ таълими соҳасидаги фармонларига оид маълумотлар келтирилган. Стендни тайёрлашда А. Норжигитов, К. Маҳкамов, Т. Қўшоқов каби ўқитувчиларимиз жонбозлик кўрсатишди. Ҳозир бу стенддан мактаб ўқитувчиларига Ватан ҳақида сабоқ беришда ҳам кўргазма сифатида фойдаланиляпти.

Биз, педагоглар Ўзбекистон Президентининг меҳнат ҳақи, пенсиялар ва стипендиялар миқдорларини ошириш тўғрисидаги янги Фармонидан беҳад миннатдормиз ва бу ғамхўрликка жавобан таълим-тарбия ишида ижодий ишлашни янада кучайтирамиз».

Она олам тинч ва обод бўлишини тилайди. Шодлиги — хотиржамлигидан, осмоннинг нурафшонлиги-ю она заминнинг қут-баракага бисёрлигидан!

Жомбой туманида қад ростлаган ҳайкал она тилакларининг азалий ва абадий устиворлигидан ҳикоя қилади.

ВАТАН МАВЗУСИДА

Бир неча кундирки, Қашқадарё вилоятининг Китоб шаҳар халқ таълими бўлимида «Ўзбекистон — Ватаним менинг!» мавзусида ҳафталик бўлиб ўтмоқда. Чунончи, шаҳар халқ таълими тасарруфидаги К. Маркс номли мактабда «Элим, юртим — дейди шоирнинг зўри» деб номланган мушоирада барча адабиёт муаллимлари қаторида бошқа фан мутахассислари ҳам иштирок этдилар.

«Она юртни асрайлик дўстлар!» мавзусидаги 3-мактабда ўтказилган очиқ дарсда эса шу мактабнинг илғор ўқитувчиси, тил ва адабиёт фани мутахассиси Матлуба Муқимованинг ижодий фаолияти ўрганилиб, таҳлил этилди.

Ҳафта давомида ўтказилган барча тадбирлар ҳам қизиқарли, уюшқоқлик билан ташкил этилди. Айниқса, спорт мактабидаги тадбир ҳамманинг эсида сақланиб қоладиган бўлди. Шунингдек, 10-мактабда шаҳар мактабларининг энг илғор ўқувчилари сараланиб, Ватан мавзусида ижодий иншо ёздирилди. Биринчи ўринни олган ўқувчи 500 сўм пул мукофоти ва бошқа совринларни қўлга киритади.

Э. ШОКИРОВ.

ЎТГАНЛАР ЁДИ

Яна баҳор сеп ёйди. Ёмғир изларида минг турли гиёҳ бўй чўзди. Яланғоч ўрик шохларида митти чироқлар порлади. Наврўз чалган карнай-сурнай садолари булутлар билан бўйлашиб сузиб ўтди. Хонадонларга Рамазон ҳайити қувончлари кириб келди.

Ажаб сирли дунёки, баҳор марҳумлар қабри устига ҳам яшил либос ёпди. Таъзияли хонадонларда марҳумлар хотирасига тиловат қилинди. Қувонч ва қайғу ёнма-ён. Бир ажиб балқишлару бир ажиб безовталик. Тийрак ва жафокаш қалб билангина илғаш мумкин бўлган баҳорий сабоқ бу. Халқимизнинг суюкли шоираси Ҳалима Худойбердиева ойнаи жаҳон орқали сўзлаб, «Баҳор янгиланиш фаслию кетганларни ёдга солади», дея соҳир бир ҳикмат айтганида кўнглига баҳор сабоғи ларза солган бўлса не ажаб! Айни баҳор айёми — март ойининг охирги якшанбасини Хотира куни сифатида одат этганимиз ҳам баҳорий сабоқдан чиқарган хулосамиздир.

Эртага — хотира куни. Ҳар ким дилига яқин кишини, боқийликка юз тутган элнинг буюк фарзандларини хотирлайди, улар қолдирган яхшилик изларидан фахрланади...

Шулар ҳақида ўйласам, қишлоқ қабристонларидан бирида кўрганим ёдимга тушади. Элликларни қоралаган киши қабр ёнида узоқ ўтирди. Руҳингиз шод бўлсин, деб дуо қилди. Қабртошдан ўқиб билдим-ки, марҳум ёш қазо қилган. Ҳалиги киши билан суҳбатлашиб қолганимда, марҳумга ишора қилиб, «Қариндошингизми?», деб сўрадим.

— Қариндошимдек азиз, — дея жавоб берди танишим ва ўйчан қиёфада сўзлай кетди. — Математика муаллимимиз эди. Бизларга 8-синфда дарс бера бошлаганида институтни энди битириб келганди. Очиғи, бутун синфимиз, ўзим ҳам математикани унчалик хуш кўрмасдик. Кўп нарсаларга ақлимиз етмасди. Янги муаллимимиз шу қадар рағбат уйғотдики, дарс қандай ўтганлигини сезмай қоладиган бўлдик. Ўзим эса илгари қийин ва сирли туюлган бу фанни севиб қолдим. Ўрта мактабни тугатганимизда синфнинг олди эдим.

Математик бўласан, деди муаллимимиз ва бунга отамни ҳам кўндирди. Уйдаги суҳбатда отам шу мақсадда йиққан тугунни муаллим олдига қўйди: «Кўнглингизга олманг, муаллим. Замон ўзи шунақа. Шуни бериб, домлалар билан ўзингиз гаплашсангиз». Муаллим тугунни эътиборсизгина суриб қўйди-да, майингина жилмайди: «Ҳожати йўқ. Буни қорнингизга ишлатинг. Ўқувчимнинг ўзи ўтиб кетади. Йўл харажатини кўтарсангиз бас, сиз билан бирга бориб ҳужжатларини ТошДУга топшириб келамиз».

Шундай бўлди. Айтганидек, ўқишга ҳам ўтиб кетдим. Ўшанда қишлоққа қайтиб, энг, аввал, қаерга бордим, биласизми? Тўғри муаллимимизнинг уйига. Жомакорда ўчоқбошини суваб ўтирган экан. Қўлларини нари-бери ювди, шекилли, қучоқлаб бир хурсанд бўлди денг. Шу кийимда мен билан уйга келди... Ажойиб инсон эди. Шундай одам нобуд бўлиб кетди-я. Куйди-пишди эди-да, ўзиям. Юраги панд берди...

— Юракдан яшаб ўтган экан муаллимингиз, — дедим воқеадан таъсирланиб.

Дарҳақиқат,

Кечмиши ёд этмоққа сабаб,
Ўтса ҳамки қанча замонлар,
Яхшиларга ёғилар шараф,
Маломатдан чиқмас ёмонлар!

Бугун биз бор умрини ёш авлод тарбиясига бағишлаган ана шундай фидойи устоз педагоглар хотираси олдида ҳам бош эгиб таъзим қиламиз. Мактаблар, ишхоналар ва хўжаликларда ўтказилаётган хотира кечалари уларга бўлган ҳурмат-эҳтиромимиз рамзидир. Бироқ энг муносиб эҳтиром — бу ота-боболаримиз бошлаган эзгу ишларни давом эттириш эканлигини унутмаслигимиз лозим. Бундан ҳам муносиби — ёш авлодни миллий-маънавий бойликларимиз руҳида тарбиялаш. Бу қутлуғ иш йил ўн икки ой изчил амалга оширилмоғи жоиз. Бир мисол тариқасида «Амир Темур тарихи» «Шажараи турк», «Самария». «Бухоро тарихи» каби турли даврларга тааллуқли тарихий асарларни олайлик. Барча соҳаларда мавжуд шу каби асарларни мактаб партасидаёқ, ҳозирча ҳеч бўлмаганда қўшимча дарс соатларида чуқур ўрганмай, ўзлаштирмай туриб мустақил юртимизнинг ҳақиқий эгаларини тарбиялаш амри маҳол.

Тарихга назар ташласак, аждодларимиз болалик чоғлариданоқ энг сара маънавий бойликлардан баҳраманд бўлганлар. Юксак асарлар ўша мақомда тафаккур юритишни тақозо этган. Бугунги мезон билан ёндашсак, ҳали мактаб ёшига етмаган Алишернинг «От минишдан фикр юритиш яхшироқдир» дейиши энг нодир маънавий бойликлар тийрак ва теран қалбда уйғотган акс-садо эди.

Умуман, ўтганлар хотирасига эҳтиром — уларнинг миллий тафаккур, инсоний камолот ривожида муҳим ўрин тутган асарларини чуқур ўзлаштиришдан ҳам иборат!

Саъдулла ҲАКИМ.

ШАНБА ↑ЧОР· ШАНБА

ҚИЗИҚИШ БИЛАН

Олтиариқ туманидаги Садриддин Айний номли 5-ўрта мактабнинг ўқитувчи ва ўқувчилари Ўзбекистон Президенти Ислом Каримовнинг «Ўзбекистон — келажаги буюк давлат» китобини кўтаринки руҳ билан ўрганиб чиқишмоқда.

Бу китобга қизиқиш ўқувчилар онгида ижобий ўзгаришлар рўй бераётганлиги, мустақилликка ишонч туйғуси ортаётганлигидан далолат бермоқда. Мактабнинг ҳар бир синф хонасида ўқувчилар томонидан тайёрланган Ўзбекистоннинг байроғи ва герби тасвирлари, мадҳияси, Конституциядан ва Халқ таълими тўғрисидаги қонундан намуналар олиниб, кўргазмалар ташкил қилиниб, бу ўқувчиларнинг республикамиз рамзий белгиларини ўрганиб боришига катта ёрдам бермоқда.

М. МИРЗАЕВ.
Фарғона вилояти.

КЎРГАЗМАЛИ ҚУРОЛЛАР ТАНЛОВИ

Фурқат туманида ўқитувчилар томонидан тайёрланган кўргазмали қуроллар танлови бўлиб ўтди. Тадбир дарс самарадорлигини оширишнинг асосий воситаларидан бўлган кўргазмали қуроллар тайёрлашга катта эътибор берилаётганлигини кўрсатди. Кўрик-танловда 1, 4, 18, 24, 26-ўрта мактаблар ўқитувчилари, айниқса, фаол қатнашдилар. 21-ўрта мактаб физика ўқитувчиси Ф. Содиқовнинг «Тебранишларни таққослаш модели», 28-ўрта мактаб ўқитувчиси М. Ҳайдаровнинг «Ўсимлик турларини ажратувчи магнитли лента», Алишер Навоий номли 4-ўрта мактаб кимё ўқитувчиси А. Тўхтабоевнинг «Ҳозиржавоб тест», 18-ўрта мактаб тасвирий санъат муаллимаси С. Мусахонованинг «Ишингизни ўзингиз баҳоланг» номли кўргазмали қуроллари юқори баҳоланди.

Боқижон ПЎЛАТОВ.
Фарғона вилояти.

ОҚИЛЛИК СИНОВИ

Ўқитувчи ҳар қандай кишининг кўнглини ром эта оладиган, энг қийин ҳолатлардан ҳам оқиллик билан чиқиб кетиш учун йўл топа биладиган бўлмоғи керак. Ана шу хусусиятларнинг барчаси Боғдод тумани марказида синаб кўрилди. Энг қийин руҳий, услубий ҳолатдан маъқул йўл билан чиқиб, артистлардай ифодали ўқий оладиган, маълум бир мавзуда чуқур илмий иш ёзиш қобилиятига эга бўлган 22-мактаб математика ўқитувчиси Тўлқин Каримов 1-, 35-мактаб ўзбек тили ва адабиёти муаллимаси Карима Ашурова 2-, 25-мактаб бошланғич синф ўқитувчиси Лобархон Муҳаммадалиева учинчи ўринни олишди. Улар халқ таълими бўлими томонидан пул мукофоти билан тақдирландилар. Туман ҳокими биринчи ўрин соҳибига яна қўшимча 10 минг сўм ҳадя этди.

М. СОДИҚ.

МАМНУН БЎЛИШДИ

А. Авлоний номидаги республика халқ таълими ходимлари малакасини ошириш Марказий институтида бу галги чақирилувчилар ўзларининг талабчанлиги, ижодкорлиги билан бошқа гуруҳлардан ажралиб турди.

Шунга яраша, гуруҳ машғулотлари ҳам ғоятда самарали бўлди. Айниқса, Тошкент давлат дорилфунуни олимлари — филология фанлари докторлари, профессор Карим Назаров, Умарали Норматов, Ёрмат Тожиев, филология фанлари номзоди, доцент Омонулла Мадаев ҳамда ёш олима Озодахон Зокироваллар томонидан ўқилган маърузалар ўзининг таъсирчанлиги, илмийлиги, сермазмунлиги билан тингловчиларни мамнун этди.

Тингловчилар бўш вақтларини бекор ўтказмадилар. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида «1992 йил прозаси» мавзуидаги илмий анжуманда фаол иштирок этишди. Шунингдек, улар Ҳ. Олимжон номидаги Адабиётчилар уйида О. Ёқубов, Шукрулло, Жамол Камол, Ш. Холмирзаев, Хуршид Дўстмуҳаммад каби шоир ва адиблар билан учрашиш шарафига муяссар бўлишди. Алишер Навоий номидаги адабиёт музейида адабий дурдоналар билан яқиндан танишишди, Ғ. Ғулом, Ойбек, Ҳ. Олимжон каби ўзбек адабиёти дарғаларининг уй-музейларини, бир қатор маданий марказларни томоша қилдилар.

Р. ИМОМОВ,
Риштон туманидаги 37-ўрта мактаб ўқитувчиси.

ТАРБИЯ—БАРЧАНИНГ МУҚАДДАС ИШИ

РЕСПУБЛИКАДАГИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ХОДИМЛАРИ, МУАЛЛИМ-МУРАББИЙЛАР, МАҲАЛЛА ФАОЛЛАРИ, ЎҚУВЧИЛАР ТАЛАБАЛАР, ПЕДАГОГ-ФАХРИЙЛАР, ЎЗБЕКИСТОНДАГИ БАРЧА МЕҲНАТ АҲЛИГА

МУРОЖААТНОМА

Истиқлолни қўлга киритган Ўзбекистон ўз истиқболи томон дадил одимламоқда. Жамият ҳар жабҳада янгиланиш жараёнини бошидан кечираётир: Республикамиз ўз Байроғи, Бош қонуни ва Давлат мадҳиясига эга бўлди. Галдаги вазифа бу Мустақиллик ифодаларига ҳар бир фуқаронинг, айниқса, ёш авлоднинг садоқатини таъминлашдан иборат. Халқ таълими тизими тобора такомиллашмоқда, унинг моддий базаси ҳам яхшиланмоқда, «Таълим тўғрисида»ги қонун амал қила бошлади. Буларнинг барчасида Республикамиз Президенти И. А. Каримовнинг хизматлари алоҳида ўрин тутади. Эндиликда бу ғамхўрликка жавобан енг шимариб, астойдил ишлаш пайти келди.

Шу муносабат билан биз Ўзбекистондаги барча халқ таълими ходимларига, муаллим-мураббийларга мурожаат қилиб, деймизки, ёш авлодга таълим ва тарбия беришдек муқаддас ишни адо этишга бутун куч-ғайратингиз, маҳоратингиз, ижодкорлигингизни сафарбар этинг. Чунки Ўзбекистон мустақиллигининг келажакдаги барқарорлиги, Республикамиз истиқболи ёш авлоднинг қандай камол топишига боғлиқдир.

Сир эмас, бугунги кунда билим масканларимизда педагогикага енгил-елпи қараётган, бепарволиги билан ўқувчини саводсиз қилиб қўяётган айрим ўқитувчилар ҳам йўқ эмас. Сиз билан бизнинг бурчимиз, уларни ўз вазифаларига онгли ва сидқидилдан ёндашишларига эришишдан, таълим-тарбия жараёнини «Таълим тўғрисида»ги қонун талабларига мувофиқ келишини таъминлашдан иборат. Мактабдаги таълим ишлари янгиланаётган экан, бу жараёндан бола тарбияси масаласи ажралиб қолмаслиги керак.

Биз тарбиядаги катта куч — маҳалла фаолларига мурожаат қиламиз.

Кекса авлод Президентимиз И. А. Каримовнинг маҳаллалар жамоатчилигининг тарбиячилик фаолиятини кучайтириш зарурлиги ҳақидаги даъватига, маҳаллаларда хайрли жамғармаларини ташкил этишдек олижаноб ташаббусига тўла қўшиламиз. Эзгулик йўлидаги бундай тадбирларнинг амалга ошиши, ўз навбатида, маҳаллаларда ободончилик ишларини кучайтириш, оилаларни мустаҳкамлаш, ўзаро меҳр-оқибатли бўлиш муаммоларни ҳал этиш имконини яратган бўлур эди.

«Бир болага етти қўшни ота-она», дейди доно халқимиз. Лекин кейинги йилларда бу нақлни унутдик. Оқибати яхшиликка олиб келмади. Эндиликда эса майда жиноятчиларга, майхўрларга, гиёҳвандларга, устабузармонларга, пул учун, бойлик учун виждонини ҳам сотадиган шахсларга аралашиб қолган болаларимизни кўриб ачинамиз. Лекин ҳечдан кўра кеч яхши, дейишади-ку! Келинг, бола тарбияси йўлидаги бутун куч-ғайратимизни бирлаштирайлик, бу ишга ота-оналарни, ҳуқуқ-тартибот органлари вакилларини жалб этайлик ва келажак авлодни тарбиялашни ҳақиқатан ҳам биринчи даражадаги вазифа деб билайлик.

Биз келажагимиз бўлган ўқувчиларга, талабаларга мурожаат этиб, айтамизки, мустақил Ўзбекистон бугун билимдон, зиёли кишиларга жуда муҳтож.

Азиз болаларимиз! Программа билан бошқариладиган мураккаб дастгоҳларда ишлаш, илмий кашфиётлар яратиш, фан ютуқларини ишлаб чиқаришга татбиқ қилиш яқин келгусида сизларнинг қўлингизда бўлади. Бунинг учун фан асосларини пухта эгалланг, ота-онани, кексаларни ҳурмат қилинг, аждодлар яратган маданий, ахлоқий бойликларни асраб-авайланг. Меҳнаткаш халқ қўли билан яратилган жами бойликлар — темир йўл, автомобиль транспортидан тортиб кўчаларга ўрнатилган алоқа воситаларигача, ҳамма-ҳаммасини кўз қорачиғидек асранг, баҳор айёми — Наврўзда ўлкамизни гуллаган воҳага айлантиришга ҳисса қўшинг.

Унутманг, армияси қудратли бўлган давлатгина ер юзида мустаҳкам қарор топади. Сиз буюк саркардалар авлодисиз. Ҳарбий билимларни қунт билан эгалланг. Орангиздан асримизнинг Алпомишлари етишиб чиқсин. Токи улар Ватанимиз осмонининг доимо мусаффо бўлишини таъминлай олсинлар, халқимизни ҳар қандай бало-қазодан сақласинлар.

Ўз онгли ҳаётини халқ маорифи равнақига бағишлаган педагог-фахрийлар, Сизларга мурожаат қиламиз!

Сиз жуда катта қомусий, ҳаёт тажрибасига эгасиз. Сизнинг таълимингизни олган минглаб шогирдларингиз эндиликда ўз тажрибаларини ёшлар билан баҳам кўрмоқдалар. Биламиз, сиз ҳам қўл қовуштириб ўтирганингиз йўқ. Имкониятингиз доирасида мактабларда, олий ва ўрта махсус ҳамда ҳунар-техника билим юртлари, маҳаллаларда тарбиявий ишлар олиб бораяпсиз. Бироқ бу ишни янада ривожлантириш имкониятлари мавжуд. Уларни тўла ишга солиб халқ таълими бўлимларининг суянган тоғларига айланишингизга ишонамиз. Зеро, халқимиз «Қари билганни пари билмайди», деб бежиз айтмаган.

Мустақилликнинг тотли, айни вақтда оғир кунларини бошидан кечираётган Ўзбекистон меҳнат аҳлига мурожаат қиламиз.

Келажагимиз, республиканинг эртанги куни, истиқболи билим ўчоқларидадир. Уларни тарбия мақсадларига бўйсундира олсак, билимли, баркамол, онгли авлодни тарбияласак, эртанги бахтли, саодатли кундан умид қилсак бўлади. Бунинг учун барча бор имкониятларимизни ишга солайлик!

Бақо АБДУЛЛАЕВ, фахрий педагог.
Шораим ГАДОЙБОЕВ, республика Ўқитувчилар уйи қошидаги педагог фахрийлар жамоаси раиси.
Ойсулув КЕЛДИЕВА, Ўзбекистон халқ маорифи аълочиси, фахрий педагог.
Иброҳим МЎМИНОВ, фахрий педагог.
Мирҳомид МИРАҲМЕДОВ, 84-ўрта мактаб директори, республикада хизмат кўрсатган халқ таълими ходими.
Мақсуд ОСИМОВ, фахрий педагог.
Насриддин РАҲМОНОВ, фахрий педагог, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган халқ таълими ходими.
Мавжуда САМАТОВА, — уруш ва меҳнат фахрийси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган халқ таълими ходими.
Ҳамидулла ЙЎЛДОШЕВ, фахрий педагог, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган халқ таълими ходими.
Қодирхўжа ФОЗИЛХЎЖАЕВ, Республика Ўқитувчилар уйи директори, тарих фанлари доктори.
Ҳокимжон ҲОШИМОВ, Ўзбекистон халқ ўқитувчиси.

(Мурожаатнома республика Ўқитувчилар уйи қошидаги уруш ва меҳнат фахрийларининг кенгаши йиғилишида қабул қилинган).

АКС САДО

МУАЛЛИФ ФИКРИНИ МАЪҚУЛЛАЙМАН

Мен «Маърифат» рўзномасида берилган «Ошиқнинг таъби латиф» сарлавҳали мақолани ўқиб, одобнома ўқитувчиси сифатида ўз мулоҳазаларимни баён этмоқчиман.

Тўғри, муаллиф айтганидек, ёшларимизда севги-муҳаббатни улуғлашни ўргатиш одобнома муаллимларининг вазифасидир. Ёшларга олий инсоний туйғу ҳақида ошкора тушунча берилмаслиги натижасида қизларимиз бадном, йигитларимиз жиноятчи бўлиб қолмоқдалар. Чунки, «Оила этикаси ва психологияси» ёки «Одобнома» фанларини ўқитиш жуда кеч бошланди. Ҳозирда ҳам X синфдаги ҳафтасига 1 соат дарс билан ҳеч нарсага эришиб бўлмайди.

Олий ўқув юртларида шарқона урф-одат, ахлоқ-одобдан дарс берувчи фан ўқитувчилари тайёрланганича йўқ. Кўп мактабларда «Одобнома» дарслари дарс соатлари оз бўлган ўқитувчиларга моддий томондан қоплаш учун бериляпти.

«Севишганларнинг юриш-туриши», «Севги — олий инсоний туйғу», «Қизлик шаъни, йигитлик ғурури» каби мавзуларни синфларни ажратмай ўтиб бўлмайди. Бунинг учун мактабни миллийлаштириш, яъни қизлар ва йигитлар синфи ёки мактабини ташкил этиш даркор.

Иккинчидан, Фарҳоду Ширин, Лайли ва Мажнун, Отабегу Кумуш, Анвару Раъно каби ёшлар севги-муҳаббатини тараннум этувчи асарлар керак. Бунинг учун ёшларда китобхонлик маънавиятини тарбияламоқ зарур. Менимча, мактабларда китобхонлар конференциялари ўтказиб, унга адибларни, маърифатли, зиёли кишилар таклиф этилиб, учрашувлар ташкил этилса, янада яхши бўларди.

Хуллас, муаллиф айтганидек, барча салбий оқибатларнинг олдини олиш биз — одобнома муаллимларининг вазифамиздир.

Н. ҲАЙДАРОВ,
Ёзёвон туманидаги 6-ўрта мактаб муаллими.

●

«МАКТАБЛАРГА НОМ ҚЎЙИШ ШАРТМИ?»

«Маърифат» рўзномасининг шу йил 6 февраль сонида юқоридаги сарлавҳа билан чоп этилган мулоҳазали сатрларни ўқиб, қўлимга қалам олдим. Йўқ, мен ушбуни мақола муаллифи Ф. Пардаевга жавоб тарзида ёзиш фикридан йироқман. Ниятим, айнан, шу борада ўз шахсий мулоҳазаларимни холисона баён этиш, холос.

Камина қарийб тўрт йилдан бери пойтахтдаги жой номларини белгилаш, қайта номлаш ишларида масъул вазифадаман. Шу давр мобайнида кўпгина жой атамалари қатори юз элликка яқин мактаблар номи ҳам жамоалар истаги асосида ўзгартирилди. Бу ишда асосий эътиборни таниқли муаллимлар, хизмат кўрсатган ўқитувчилар хотирасини абадийлаштиришга қаратдик.

Энг муҳими, ўқувчи ёшлар дарсликларда таъкидланганидек «атиги икки фоизи саводли бўлган омма»нинг эмас, балки минглаб йиллар давомида жаҳонга довруғи ёйилган буюк халқнинг вакиллари эканликларини ҳис этдилар.

Мактабга ном қўйиш шартми? Менинг назаримда шарт!

Энди хориждаги муассасалар, таълим масканлари номи хусусида билдирилган мулоҳазага келсак, халқимизда бир доно нақл бор: «Ҳар ким ўз суйган ошини ичади!».

Д. САИДОВ,
Тошкент шаҳар ҳокими маҳкамаси ҳузуридаги Атамалар комиссиясининг масъул котиби.

Жиззах вилояти Пахтакор туманидаги 7-ўрта мактаб ўқувчилари Наврўз арафасида 1000 тупдан ортиқ мевали ва манзарали дарахт кўчатларини ўтқаздилар. Яна баҳор келар, яна саҳий ёзу, тўкин куз... Бу ўқувчиларнинг ниҳоллари эса ўзлари билан баробар бўй чўзиб, қадрдон мактаб атрофини шиғил мевалари-ю кўм-кўк япроқлари билан яшартириб, яшнатиб юборса, не ажаб?!..

Сураткаш: **Ў. ҚЎШВОҚОВ.**

ИШБИЛАРМОНЛИК САМАРАЛАРИ

Жиззах вилоят ўқув-техника таъминоти корхонасининг бугунги ишлари эътиборни тортади. Бу бежиз эмас, албатта. Илгари бу ерда вилоят халқ таълими бошқармасига қарашли кичик бир ўқув кўргазмали воситалар таъминоти базаси ва кўрсатмали қуроллар магазини мавжуд эди. Ишбилармон ва малакали ходим, вилоят халқ таълими бошқармасининг таъминот бўлими бошлиғи Бахтиёр Шарипов ана шу базага раҳбар этиб тайинланганидан сўнг ўтган қисқа даврда қатор муҳим янгиликлар вужудга келди. Кичик базанинг тез орада корхона даражасига етиши таъминланди.

— Янги корхона ташкил этилиши билан унинг иш қуввати ҳам кескин ўзгарди, — дейди Бахтиёр Шарипов. — Чунончи, илгари йилига халқ таълими ҳунар-техника билим юртларига ўртача 1 миллион 500 минг сўмлик жиҳозлар олинган бўлса, янги корхона дастлабки йилнинг ўзидаёқ 10—15 баравар кўп жиҳозлар олиб тарқатди.

Корхона раҳбари қайд этганидек, яратилган шарт-шароитлар ҳар бир ишчини, мутахассисни ва бутун жамоани бугун кечагидан, эртага эса бугунгидан унумли меҳнат қилишга ундамоқда. Буни қуйидаги айрим рақамлар мисолида яққол кўриш мумкин. 1988 — 1989-йилларда 1,5 миллион сўмлик ўқув-техника қуроллари ва қурилиш материаллари келтирилиб, тарқатилган бўлса, биргина 1992 йилнинг ўзида бу рақам 90 миллион сўмдан ошди.

Ҳозирги бозор иқтисодиёти шароитида бир қатор енгилликлар йўли ахтарилмоқда. Айниқса, корхона раҳбари Б. Шариповнинг бевосита ташаббуси билан очилган «Истиқбол» кичик корхонасининг ишлари мақтагуликдир. Кичик корхонанинг энг муҳим томони шундаки, арзон нархда олинган газмоллардан ўзлари кийим-кечак ва тўшак учун зарур товарларни тикиб беришади. Корхона эса буларни вилоятнинг интернат, болалар уйлари, билим юртлари, боғча ва мактаблар, мактабгача тарбия муассасаларига етказиб беради.

«Истиқбол» кичик тикувчилик корхонаси тикув машиналари ва шунга яраша ишчилар билан таъминланган. Ҳозир бу ерда 20 нафар ўз ишининг усталари бўлган ёшлар ишлашяпти. Улардан Тамара Каримова, Навбаҳор Норматова, Фотима Раҳматуллаевалар бошқаларга ўрнак бўлишаётир.

Корхона раҳбариятининг ибратли ишларидан яна бири шартнома асосида ишлаётганидир. Бугунги кунда вилоят, жумҳуриятдаги алоқадор ташкилот ва ишлаб чиқариш муассасалари билан ўзаро шартномалар тузилиб, товар айирбошлаш йўлга қўйилган. Масалан, шу йилнинг бошиданоқ шартномага мувофиқ Молдавия, Белорусь, Украина, Россия давлатларидан турли-туман мебель, қувур ва қурилиш материаллари олинаётир. Жумладан, 1989-90 йилларда 50—100 куб метр қурилиш материаллари ёки 5—10 тонна бўёқ олинган бўлса, ҳозирги даврга келиб 100—120 тонна бўёқ, 1 — 1,5 минг куб метр қурилиш материаллари олинмоқда. Умуман, эришилаётган натижаларнинг ҳаммаси вилоят ўқув-техника таъминоти жамоаси ишбилармонлигининг дастлабки самараларидир.

Э. ҒУЛОМОВ.

ҚОНУНЛАР ҲАЁТ МАЗМУНИ

Яқинда Низомий номли Тошкент давлат педагогика институтида Ўзбекистон Республикаси Конституциясини олий ўқув юртларида ўрганиш ва ташвиқот қилиш ҳамда ўқув жараёнига тадбиқ этиш бўйича илмий-амалий анжуман бўлиб ўтди. Талабаларда ҳуқуқий тарбияни шакллантириш, мустақил Ўзбекистоннинг биринчи Конституцияси моддаларини чуқур ўрганиш масалалари бўйича институт ректори, профессор К. Юсупов ҳамда тарих, инсон ва жамият фанларини ўқитиш услубиёти кафедрасининг мудири, профессор А. Саъдиев маърузаларини тингладилар.

Анжуманда илмий-услубий маърузалардан ташқари йиғилиш қатнашчиларининг фикр ва мулоҳазалари ҳам тингланди ва муҳокама қилинди. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг барча асосий йўналишларини профессор-ўқитувчилар таркиби, аспирантлар, докторантлар ва талабалар томонидан чуқур ўрганишнинг муҳимлигини ҳисобга олиб илмий-амалий анжуман бир қанча тавсиялар қабул қилди.

О. РАҲМАТУЛЛАЕВ.

Ф. РАСУЛОВ: «МАКТАБ — МЕНИНГ ҲАЁТИМ!»

Мен ўқитувчи, муаллим дейилганда уларнинг исм-шарифлари ёнига фидокор, деб ёзиб қўйгим келади. Чунки муаллим билим берувчи устоз, ўз касбига фидойи инсондир. У айни шу фидойилиги туфайли ўз шогирдларига пухта билим, яхши тарбия берадики, натижада улар жамиятда ва ҳаётда ўз ўрнини топиб оладилар. Шу сабаб халқимиз ўқитувчиларни эъзозлаб, устоз отангдан улуғ, деб таъриф берган. Мустақил Ўзбекистонимиз Президентининг Фармонлари ва ҳукуматимиз қарорлари билан ўқитувчи обрўйи ва қадри қайта тикланмоқда. Бозор иқтисоди шароитида халқ таълими ходимларининг ижтимоий муҳофаза қилиниши ва уларга берилган имтиёзлар эса барча ўқитувчиларни кўтаринки кайфият билан, фидойилик билан ишлашга чоғламоқда.

Муаллим фидойилиги ҳақида ўйлаганимда кўпинча ўзим таълим олган Тошкентдаги Маннон Уйғур номли 22-ўрта мактабни, бу билим маскани муаллимларини эслайман. 50-йилларнинг ўрталарида бу мактабда Ўзбекистон халқ шоири Эркин Воҳидов, тиббиёт билимдони, профессор Эркин Қосимов, математика фанлари номзоди Абдулхай Абдумаликов каби ўнлаб билимдонлар таълим олишганди.

Мактабимизда тартиб-қоида қаттиқ эди. Йироқдан муаллимлардан бирини кўриб қолсак, бош кийимларни қўлга олиб, саломга ҳозирланиб турардик. Йиллар ўтса ҳамки, бизларга пишиқ-пухта билим, ибратли тарбия берган устозларни асло унута олмаймиз. Улар орасида бизга физикадан билим берган Фазлиддин ака Расулов, тил ва адабиёт муаллими Йўлдош ака Абдуллаев, тарих ўқитувчиси Абдулхай ака Абдуловлар ҳам бор эди.

Физика ўқитувчимиз Фазлиддин акадан ҳамма ўқувчилар, яъни шогирдлар, ҳатто ўқитувчилар ҳам ҳайиқиб турардилар, Чунки у кишининг ўзи ўта интизомли, талабчан, ўз фанини пухта биладиган ва таъсирли ҳамда қизиқарли дарс ўтадиган муаллим. У ўқувчилардан ҳам пухта билимни талаб қиларди. Тўғри, унинг бу талаби кўп ўқувчиларга ёқмасди ҳам. Аммо пухта билимга эга бўлган болаларни эъзозлар, ардоқларди...

Яқинда ўзим ўқиган билим маскани олдидан ўтиб борарканман, узоқдан баланд бўйли, озғин, аммо анчагина keксайиб қолган Фазлиддин ака кўриниб қолдилар. Беихтиёр ўқувчилик давримдагидек бошимдаги қалпоғимни қўлга олиб, устозга пешвоз чиқдим.

— Ассалому алайкум, — дедим рўбарў бўлиб.

— Ваалайкум ассалом, — деди Фазлиддин ака ва менга тикилди, кейин жилмайди. У билан ота-болалардек кўришдик, ҳол-аҳвол сўрашдик. Сўнг:

— Ҳали ҳам мактабда ишлаяпсизми? — деб сўрадим.

— Ҳа, ука, — деди Фазлиддин ака ва изоҳ берди: — Мен мактабга ўрганганман. Мактаб — менинг ҳаётим. Мактабсиз менга ҳаётнинг асло қизиғи йўқ! Болаларни кўриб турмасам, яшаганимни ҳис қилолмайман...

Устоз қўл соатига қараб қўйди. Сездим, дарс бошланадиган вақт бўлиб қолган. Хайрлашиш учун қўл узатдим...

Фазлиддин ака бир-бир қадам ташлаб мактаб биносига кириб кетди. Мен унинг ортидан кузатиб қоларканман, эллик йилдан бери уй-мактаб — мактаб-уй йўналишида қатнайдиган бу фидойи ва олижаноб инсонга ҳавасим келди. Беихтиёр Абдураҳмон Жомийнинг:

Дунёда бўлмаса муаллим агар,
Дунё ҳам бўлмасди гўзал бу қадар, —

деган мисраларини эсладим.

ТЎЛҚИН.
ёзувчи.

БОБУР ЖУҒРОФИЯСИДА «ИҚЛИМ» ТУШУНЧАСИ

XV аср охири, XVI аср бошларида яшаб ижод этган ўзбек мумтоз адабиётининг йирик намоёндаси, буюк мутафаккир, шоир, давлат арбоби Заҳириддин Муҳаммад Бобур (1483 — 1530) ўзининг қисқа ва сермазмун умри мобайнида кўп адабий ва илмий мерос қолдирганки, уларни, мана, беш асрдан буён жаҳон олимлари ўрганмоқдалар ва ҳар сафар янгидан-янги маълумотлар олмоқдалар. Бобуршуносларнинг таъкидлашларича, унинг илмий мерослари ичида энг мукаммал, тарихий ва илмий манбаларга бойлиги билан ажралиб турувчи асари «Бобурнома»дир.

«Бобурнома» таржимаи ҳолга оид, тарихий, этнографик асар бўлиб қолмасдан, у чин маънода жуғрофик асар ҳамдир. Унда Заҳириддин Муҳаммад Бобур ўзи бўлган, кузатган ва эшитган воқеа-ҳодисаларни ёзган, тақдир тақозоси билан бориб яшаган мамлакатлар (Мовароуннаҳр, Афғонистон, Ҳиндистон) табиати, аҳолиси, хўжалиги ҳақида тўлиқ ва аниқ маълумотлар берган, улар ҳақида илмий-фалсафий хулосалар чиқарган.

Ўзбек бобуршунослари ҳам бу асарни ҳар тарафлама ўрганишяпти. Чунки Республикамиз ҳудудидаги кўп вилоятлар тарихи, жуғрофияси, илм-фан, маданияти, иқтисодиёти ҳақида муҳим маълумотлар асарда зикр этилган бўлиб, улар ҳозир ҳам илмий аҳамиятини йўқотгани йўқ. Шуни ҳам эслатиб ўтмоқчимизки, Бобур ва унинг жуғрофик қарашлари (хусусан, «Бобурнома» асари) ҳақида тарих-жуғрофия фанининг билимдони Ҳамидулла Ҳасанов ҳам кўп ишлар қилган. Биз эса устоз олим фикрларига қўшилган ҳолда қайтариқларсиз, Бобурнинг илмий-жўғрофик қарашлари ҳақида ўз шахсий фикрларимизни билдирмоқчимиз.

Бобургача ва «Бобурнома» ёзилаётган даврда ҳамма фанлар, жумладан, жуғрофия илмида буюк ўзгаришлар бўлаётган, араблар туфайли қадимги юнон-жуғрофия фани кенг тарқалган, А. Фарғоний, Форобий, Ал-Хоразмий, Беруний, ибн Сино, Улуғбек, Али Қушчи, А. Самарқандий, Навоий каби қомусий олимлар томонидан ўзлаштирилган ва такомиллаштирилган, замонасининг илғор фани сифатида танилган пайтлар эди. Айниқса, у мазкур асарни ёзишда Беруний (XI аср), Абдураззоқ Самарқандий (XV аср) меросидан унумли фойдаланган. Шубҳасиз, Бобур ўз даврининг илғор жуғрофия фанини билган. Шундай қилиб, «Бобурнома»ни мутахассис сифатида ўқиган ҳар бир киши униг жуғрофик асар, муаллифни эса тадқиқотчи жуғроф олим эканлигини тан олади.

Илмий жуғрофияда одатда бирор мамлакат, ўлка, нарса-ҳодисага жуғрофик таъриф берилаётганда, аввало, унинг макон ва замонда тутган ўрни (буни биз, жойнинг жуғрофик ўрни деб атаймиз), кейин эса табиат ҳақида сўз юритилади. Бобур ҳам худди шу услуб-қоидадан фойдаланган ва уни ажойиб тарзда ифода этган.

У ўз даврининг китоб ёзиш анъаналарига ҳам риоя қилган: аввало, тангрига, пайғамбаримиз Муҳаммад Алайҳис-Саломга, боболари Темур ва темурзодаларга ҳамду сано ўқиб, сўнг ўзи туғилиб, улғайган Фарғона вилояти ҳақидаги жуғрофик таърифни бошлаган.

«Фарғона вилояти бешинчи иқлимдиндур» (қаранг: З. М. Бобур. «Бобурнома», Т., «Юлдузча», 1989, 5-бетга тегишли). Ёки «Шаҳри Самарқандур, вилоятини Мовароуннаҳр дерлар. Бешинчи иқлимдиндур» (43-бет). Қобул тўртинчи, Ҳиндистонни эса 1, 2, 3-иқлимда деб ёзади. Шу ўринда «иқлим» тушунчасини аниқлаб олайлик.

«Ўзбек тилининг изоҳли луғати» (Т., 1981; 1-том, 346-бет)да «Етти иқлим қадимги араб жуғрофларининг қарашларига кўра, ернинг етти минтақасидан ҳар бири» деб ёзилган. Ҳ. Ҳасанов «Бобур сайёҳ ва табиатшунос» (Т., «Ўзбекистон», 1983) деган рисоласида: «У (Бобур — Т. К.) ўзи борган ҳар бир мамлакатнинг қайси иқлимга мансублигини» ёзган деб қайд қилса ҳам, ўша жойда «Маълумки, Шарқ жуғрофиясида ер шари етти иқлимга бўлинган, яъни экватордан бошлаб шимолга томон 7 та зона (?) белгиланган эди» (36-бет) деб, ёзиб ноаниқликка йўл қўяди. Бу тақсимланиш, яъни жуғрофик зоналлик Абу Райҳон Берунийнинг «иқлим» тушунчасига мазмунан мос тушади. Беруний ҳам Ерни шар шаклида деб билиб, экватордан қутблар томон 7 иқлимга бўлиб чиққан (Беруний. Танланган асарлар, V-том, 1 китоб, Т., «Фан», 1983, 462-бет, 83-изоҳ).

Шундай қилиб, Берунийнинг (XI аср) «7 иқлими» (Ернинг иссиқлик минтақалари), Ҳ. Ҳасановнинг «7 зонаси» ҳар қалай жуғрофик кенгликлар бўйича тақсимланадиган қонуният, лекин Бобур ёки бошқа ўрта аср шарқ жуғрофларининг «иқлими»га асло тўғри келмайди. Манбаларга мурожаат этамиз.

Алишер Навоий «Ҳайрат ул-аброр»да ёзади:

Чунки Искандар, шаҳи иқлимгир,
Бўлди жаҳон мулкида соҳиб сарир...
Ҳам ети кўк ҳукми муассар анга,
Ҳам ети иқлим мусаххар анга.

Бу ерда тарихий шахс Искандар Зулқарнайн ҳукмида бўлган мамлакатлар 7 иқлимга бўлинган. Мазкур жойлар, тарихдан маълумки, Шимолий Африка, Жанубий Оврупо, Кичик ва Ўрта Осиё, Яқин ва Жанубий Шарқни ўз ичига олади — ҳар қалай Ернинг етти иқлимий (иссиқлик) минтақасини эмас, у вақтларда Арктика, Антарктида ва Австрия инсониятга маълум бўлмаган.

Шунингдек, Навоий яна «Сабъаи сайёр» достонида етти иқлимдан келган сайёҳларга 7 та ҳикоя айтдиради: 1, 4-иқлимдан келган сайёҳлар Ҳиндистон, 2-иқлим Рум (Кичик Осиё), 3-иқлим — Кеш (Шаҳрисабз), 5-Адан, 6-Бохтар (Афғонистон), 7-Чин-Мочин (Хитой). Қани бу ерда жуғрофик кенгликлар бўйича зоналлик ёки иқлимий-иссиқлик минтақаси?..

XV асрнинг яна бир машҳур жуғроф-сайёҳи Абдураззоқ Самарқандий «Ҳиндистон сафарномаси» (Т., ЎзФА нашриёти, 1960, 33-бет)да Миср, Шом (Ироқ), Рум (Туркия), Озарбайжон, Форс, Хуросон, Мовароуннаҳр, Дашти Қипчоқ, Қалмоқ юртларини 7 иқлимга тақсим қилган. 100 йилдан кейин (XVI аср) турк жуғроф-олими Сейди Али Раис ўзининг «Миръот ул-мамолик» (Мамлакатлар кўзгуси) (Т., ЎзФА нашриёти, 1963, 84-бет) китобида худди шу жойларни 6 иқлимга бўлиб, Хитойни 7-иқлимда деб кўрсатади.

Яна манбаларга мурожаат қиламиз. Шайх Саъдий «Гулистон»да ёзади: «Даҳ дарвеш дар гилеме биҳусбанд ва ду подшоҳ дар иқлиме нагунжанд» — Ўн дарвеш бир гиламга сиғиб ётарлар, икки подшоҳ бир иқлимга (яъни, бир мамлакатга — Т. К.) сиғмайди. Арабларнинг «1001 кеча»сида «у етти иқлимда бўлган», «етти иқлимга машҳур», «етти иқлим тилини билади» деган иборалар кўп учрайди. Шундай қилиб фан, адабиёт ва дин оламида 7 рақами сеҳрли, мўъжизавий рақам сифатида кўп ишлатилади. Ўрта асрларда Ер оламнинг маркази (Геоцентрик назария), унинг атрофида 7 сайёра айланиб юради, деб билишган. Еру осмон 7 қават, 7 қароқчи юлдузлар, ҳафта 7 кун, садақага 7 танга, 7 хазина, 7 мўъжиза ва ҳоказо. «Етимнинг ҳақи 7 дунёни (иқлимни) қуритади», «Бола тарбиясига 7 маҳалла масъул», «7 ўлчаб, бир кес», «Белни 7 боғлаб хизмат қил» деган халқ мақоллари ҳам бор.

Қиссадан ҳисса шуки, ўрта асрлар жуғрофиясида иқлим, бу — жой, ўлка ёки мамлакатларнинг бири иккинчисига нисбатан жуғрофик жойланиши, у нисбий тушунча. Бу ерда ҳеч қандай жуғрофик қонуният йўқ. Олимлар ўзларига маълум бўлган мамлакатларни уларнинг яқин-узоқликларига кўра, турли иқлим доирасига киритаверганлар. Бобур жуғрофиясида ҳам «иқлим» тушунчаси ўлка ёки мамлакатнинг жуғрофик ўрнини англатади, холос.

К. ТЕШАБОЕВ,
Фарғона вилояти Риштон туманидаги 32-ўрта мактабнинг жуғрофия фани ўқитувчиси.

БОЗОР ИҚТИСОДИНИ ЎРГАНАМИЗ

ИҚТИСОДНИНГ МУҲИМ ТАЯНЧИ

1. ТАДБИРКОРЛИК МОҲИЯТИ

Бозор иқтисодини фақат эркин савдо-сотиқ, чайқовчилик деб тушуниш бор. Бу бирёқлама қарашдир. Бозор иқтисоди ишлаб чиқаришдан бошланади, яратилган товарларни савдо-сотиқ орқали эл истеъмолига етказиб, халқнинг талаб-эҳтиёжини қондиришни билдиради. У савдо-сотиқни тақозо этади, лекин бу билан мутлақо чекланмайди.

Товарлар ва товарлашган хизматларни яратиш бозор иқтисоди учун бирламчи, шу сабабли унинг асосини тадбиркорлик ташкил этади. Тадбиркорлик иқтисодиётнинг суянган тоғи, уни ҳаракатга келтирувчи куч ҳисобланади.

Тадбиркорлик — бу моддий ва пул маблағларини (капитални) амалда ишлатиб, хўжалик оборотига тушириб, даромад топишни мўлжаллаган иқтисодий фаолиятдир. У, умуман, пул топиш эмас, балки товарлар ишлаб чиқариш, хизматлар кўрсатиш орқали даромад олишдир. Пул топиш ёлланиб ишлаш, ерни ижарага бериш ва ижара пули олиш, пулни қарзга бериш ва процент олиш орқали ҳам бўлади. Аммо бу тадбиркорлик эмас. Тадбиркорлик иш юритмай туриб, капитал ҳисобидан мўмай даромад кўриб, уни текинга ўзлаштиришни инкор этади. Моддий ва пул маблағларини ишлатиб топилган даромадни тадбиркорлик фойдаси деб аташади.

Тадбиркорлик Ғарбда бизнес деб юритилади. Бизнес билан шуғулланувчи кишиларни бизнесмен деб аташади...

Бизнес билан шуғулланиш мавҳум нарса эмас, балки аниқ мақсадга қаратилган фаолият, у персонификациялашган, яъни у аниқ шахслар ҳатти-ҳаракатида намоён бўлади. Тадбиркорлик иши билан шуғулланувчи шахсларни биз тадбиркор ёки ишбилармон, деб атаймиз. Тадбиркорлар синфи эркин бозор, иқтисодини юритувчи демократик жамият таянган ўрта гуруҳ ҳисобланади. Бу тоифа ўртача мавқега эга, унинг вакиллари ҳам ўз бизнесига, мулкига эгалар ва айни вақтда ўзлари ҳам ишлайдилар. Улар ўзига тўқ гуруҳ. Шу сабабли жамиятда ижтимоий кескинлик чиқармайдилар, синфий кураш ва инқилобга мойил бўлмайдилар. Улар ўз табиати билан гибрид, яъни чатиштирилган ижтимоий табақадир. Тадбиркорлар синфи турли тоифадаги ишбилармонлардан иборат бўлади. Бозор иқтисодига ўтиш даврида тадбиркор-ишбилармонларнинг қуйидаги гуруҳлари вужудга келади:

1. Майда ишлаб чиқариш билан банд бўлган ишбилармонлар, уларни одатда якка тартибда фаолият кўрсатувчилар, деб юритилади.

2. Интеллектуал мулк соҳиблари, ақлий-ижодий меҳнат билан шуғулланувчи кишилар.

3. Фермерлар, томорқа хўжалиги соҳиблари, дала ҳовли эгалари.

4. Жамоа ва акционерлар мулкининг биргаликдаги эгалари.

5. Якка корхоналарнинг эгалари.

Мазкур тоифалар тадбиркорлик фаолиятининг субъекти, улар ўзаро муносабатда бўлади.

2. ФАОЛИЯТ ҚОНУН-ҚОИДАЛАРИ

Тадбиркорлик мулкий муносабатлар доирасида юз беради. Бозор иқтисодида мулкчилик турли-туман бўлганидан, тадбиркорлик ҳам бир хил эмас. Уни хусусий фаолият билан чеклаб бўлмайди. Хусусий тадбиркорлик билан бир қаторда жамоа, индивидуал-оилавий, давлат, аралашма (қўшма) тадбиркорликлар ҳам бўлади. Бу фаолият турли мулк қоришмасига ҳам таяниши мумкин. Масалан, акционер жамият доирасидаги тадбиркорликда, хусусан, жамоа, давлат ва хорижий капитал қатнашиши мумкин. Тадбиркорлик ривожланган жамиятда мулк эгалари кўпайганидан молу мулкни талон-тарож қилгандан кўра, уни авайлаш ва кўпайтириш иқтисодий жиҳатдан ҳамма учуна маъқул бўлади.

Тадбиркорликнинг муҳим белгилари ёки амал қилиш принциплари қуйидагича:

1. Мулкий муносабатларнинг иштирокчиси бўлиш, ишлаб чиқариш омиллари ҳаммаси ёки баъзи бирига ва яратилган товарларга эгалик қилиш.

2. Иқтисодий эркинлик — хўжалик фаолияти турини танлаш, уни ресурслар билан таъминлаш, олди-сотди ишларини юритиш, ишлаб чиқаришни бошқаришдаги эркинлик.

3. Иқтисодий ҳатти-ҳаракатлар учун масъулиятни ўз зиммасига олиш натижасига жавоб бериш, таваккал қилиб иш юрита олиш, иқтисодий хатарли ишга қўл уриш.

4. Фойда олишга интилиш — фойдага эришиш чора-тадбирларини кўриш, олинган фойдани ўз билганича ишлатиш.

5. Коммерция (тижорат) сирига эга бўлиш — бизнесга оид ва рақобатчилар огоҳ этилмайдиган маълумотларни сир тутиш.

6. Рақобат курашида иштирок этиш — бозорда амал қилувчи қоидаларга риоя этган ҳолда ҳалол рақобатда қатнашиб, унинг ғирром ёввойи методларидан воз кечиш.

7. Имиджга эга бўлиш — ўзи бошқаларга ишониш ва бошқалар ишончини қозониб, обрў-эътибор орттириш, фирма номини эъзозлаб, унга путур етқазмаслик, фирмани обрўсизлантирмаслик.

Тадбиркорлик деганда унинг ўтмишдаги қўпол ёввойи шакллари эмас, балки замонавий турлари, яъни маданийлашган шакллари ҳақида гап кетади. Ҳозирги замон тадбиркори бозорни харидоргир товарга тўйдира оладиган моллар ишлаб чиқарувчидир. У янгиликни жорий эта оладиган, ишлаб чиқариш омилларидан оқилона фойдаланиб, иқтисодий ўсишни таъминлайдиган, ўзи ва ўз жамияти бойлигини ошира оладиган, кишиларнинг фаровонлигига ҳисса қўша оладиган бўлиши зарур.

Тадбиркорликнинг ижодий фаолиятга айланиши учун унинг фаоллигини таъминловчи муайян сабаблар бор. Бинобарин, унинг иқтисодий келажаги ва тақдири ўз қўлида бўлиши, ишбилармонлик фаолияти шахсий ҳаётнинг ажралмас қисмига айланиши, ўз иш услубини фаол ишбилармонлик тарзига сингдириши, қисқа вақт ичида ўз фаровонлигини ўз меҳнати билан таъминлай олиши, ишбилармонлиги билан эл назарига тушиши, обрў-эътиборли бўлиши, яъни имиджга эга бўлиши шулар жумласидандир. Булар маданийлашган тадбиркорликка хос иқтисодий муносабатларни билдиради. Тадбиркорлик фаоллашмаса, иқтисодий ўсиш юз бермайди. Ўзбекистон бошидан кечираётган иқтисодий тангликдан чиқиш, иқтисодий ўсиш учун, албатта, тадбиркорлик керак.

3. ТАДБИРКОРЛИК ШАРТ-ШАРОИТИ

Тадбиркорлик юзага чиқиши учун жамиятда иқтисодий эркинлик бўлиши шарт, яъни мулкий эркинлик, чекланмаган бозор, эркин нарх-наво, кредит, инновация, экспорт-импорт эркинлиги талаб қилинади. Ишбилармон ўз маблағини ўзига маъқул соҳага қўйиши, хоҳлаган товарни ишлаб чиқиши, уни бозор кўтарган нархда ўз билганича сотиши, топилган фойдани мустақил ишлата билиши керак. Унга, албатта, эркин молиявий алоқалар ҳам зарур.

Муқимий номидаги Қўқон давлат педагогика институтининг 60 йиллиги

Бу ерда бир неча кундан бери катта тантана. Боиси олий илмий даргоҳ ташкил этилганига 60 йил тўлди. Унинг муборак тўйи республикамизда кенг нишонланаётган Наврўз байрами туйғулари билан вобаста.

Институт 1931 йил январь ойида илк фаолиятини бошлаган эди. У дастлаб кечки педагогика институти сифатида ташкил топди. Ўша йили республиканинг шаҳар ва туманларидан 60 талаба қабул қилинди. Тўғриси, давр оғир эди. Илмий даргоҳ ўзининг ўқув-ишлаб чиқариш биносига ҳам эга эмасди. Кейинчалик Ўзбекистон ҳукуматининг катта ёрдами туфайли институт юксалиш йўлига кирди. 1933 йили учта бўлим ва 5 гуруҳ ташкил этилди. Унда 146 йигит-қиз таълим-тарбия ола бошлади. Ўша пайтлари кечки педагогика институтининг биринчи директори Х. Валишин бўлган. Олий малакали олимлар оз эди. Ф. Маяцкий, Рўзиев, Баранов, Румянцев, Аминов сингари кишилар талабаларни илм нури билан чароғон қилганлар. Ҳозир уларнинг ўрнини истеъдодли ёш олимлар, тажрибали устозлар тўлдирган.

Институт йилдан-йилга юксалиб борди. Ҳар томонлама кучли билимга эга бўлган олимлар етишиб чиқди. Унинг куллиёт ва бўлимлари кенгайтирилди. Мактабгача тарбия бўлими 30-йиллари иш бошлаганди. Уни битириб чиққанлар болалар боғчалари, мактабгача тарбия муассасалари ходимлари бўлиб етишганлар.

1939 йил 1 сентябрдан бошлаб институт икки йиллик кундузги ўқитувчилар билим даргоҳига айлантирилди. Бу республика ҳаётида катта воқеа эди. Улуғ Ватан уруши ,йиллари институтнинг кўпгина педагог олимлари ва юқори курс талабалари фронтга жўнатилди. Кўплар урушдан қайтмади. Урушдан кейин институтнинг ўқув базаси янги изга туширилди. Беш қаватли янги ўқув биноси, 600 ўринли ётоқхона, даволаниш ва дам олиш масканлари, маданий-маиший хизмат кўрсатиш тармоқлари талабаларга хизмат кўрсата бошлади. Ҳозирги вақтда мазкур институтда 31 кафедра ва бир неча куллиётда 359 киши ишламоқда. Улардан 6 фан доктори, профессор, 90 дан ортиқ фан номзоди ва доцентлардир. Институт ҳозиргача республикамизга 30 мингдан зиёд малакали мутахассис етказиб берди. Айни пайтда 6 факультетда беш ярим мингдан зиёд талаба ўқимоқда.

Институт илмий-педагогик жамоаси асосий эътиборни мустақил республикамиз учун юқори малакали ходимлар тайёрлашга қаратмоқда.

Институтда мактабга муносабат, олимларнинг умумтаълим мактаблари билан ҳамкорлиги қандай? Институтнинг мактаб билан алоқа комиссияси раиси, педагогика фанлари номзоди, доцент Неъматжон Ёқубов мақоласи ана шу ҳақда.

ҲАМКОРЛИК МЕВАСИ

Республикамизнинг тўла мустақилликка эришиши олий ўқув юртларида таълим-тарбия ишларини янада такомиллаштириш, мактаблар ва мактабгача тарбия муассасалари учун юқори малакали педагогик кадрлар етиштириш сифатини янада оширишни тақозо этади. Бу вазифани ҳал қилиш эса институтнинг мактаблар, педагогика ва ҳунар-техника билим юртлари, мактабгача тарбия муассасалари билан яқиндан алоқа боғлаши, ҳамкорлик қилиши, педагогик тажриба соҳасидаги янгиликларни ўрганиш ва актив тарғиб қилишига боғлиқдир. Буни яхши ҳис этган институтимиз профессор-ўқитувчилар жамоаси мактаблар ва мактабгача тарбия муассасаларига илмий-методик ёрдам беришни йил сайин кенгайтирмоқда.

Институтимиз мактаблар билан ҳамкорлик қилиш ва уларга амалий ёрдам кўрсатиш бўйича Фарғона вилоят халқ таълими бўлими билан беш йилга мўлжалланган шартнома тузган. Шартномада институт Фарғона вилояти мактаблари учун ҳар йили 230—250 юқори малакали ўқитувчи тайёрлаб бериш, вилоятдаги ўқитувчилар малакасини ошириш ва қайта тайёрлашга кўмаклашиш, мактаб ўқитувчилари билан семинар-кенгашлар, илмий-методик конференциялар ўтказиш, кафедра билан мактаб ёки болалар боғчаси педагоглар кенгашининг қўшма йиғилишини ўтказиш, мактаб ўқув кабинетларини қайта жиҳозлашга ёрдам бериш, мактаблар, болалар боғчалари учун илмий-методик тавсиялар тайёрлаш каби ишларни бажаришяпти. Халқ таълими ,бўлими эса ёш мутахассисларни ўз касби бўйича иш билан таъминлаш, мактабларда практикантларга яхши шароит яратиб бериш, ҳар бир кафедра учун база мактаби яратиш. институт ўқитувчиларининг мактабларда турли кузатиш ва тажриба ишлари олиб боришларига имкон яратади.

Бундай шартнома вилоятнинг Бешариқ, Данғара тумани халқ таълими бўлими ҳамда Қўқон, Марғилон, Андижон вилоятидаги Бўз, Асака педагогика билим юртлари билан ҳам йўлга қўйилган.

Мажбуриятни бажариш бўйича ҳар бир кафедра ва факультет ўзининг аниқ тадбирларини ишлаб чиққан. Унда қачон ва қаерда қандай тадбир ўтказилиши аниқ кўрсатилган.

Ўтган ўқув йилида шаҳар ва қишлоқ ўқитувчилари учун ўнлаб илмий-назарий конференция уюштирилди. Масалан, ўзбек тилшунослиги кафедраси ташаббуси билан уюштирилган ва она тилидан узлуксиз таълимни янги босқичга кўтаришга бағишланган конференция жуда фойдали бўлди. Конференцияга Фарғона вилоятининг Ўзбекистон, Бешариқ, Данғара, Учкўприк, Бувайда, Боғдод туманларидан она тили ўқитувчилари иштирок этдилар. Йиғилишда институтнинг олим ва етакчи мутахассислари ўқитишнинг долзарб масалалари бўйича маъруза қилдилар.

Кейинги йилларда кафедраларнинг мактаб педагоглар кенгаши билан ҳамкорликда ўтказиладиган йиғилишлари одат тусига кирди. Бундай қўшма йиғилишларда мактабдаги таълим-тарбия ишларининг муаммоли масалалари муҳокама қилинмоқда ва тавсиялар ишлаб чиқилмоқда. Бундай ишлар жисмоний тарбия методикаси, ўзбек адабиёти, рус тилшунослиги, психология, мактабгача тарбия методикаси кафедраларида яхши йўлга қўйилган.

Мактаб ва болалар боғчаларида «Кафедра куни», «Кафедра ҳафталиги» ўтказиш йўлга қўйилган. Кафедра ўқитувчилари мактаб ёки болалар боғчалари жамоаси билан бирга дарсларга кирадилар, ўқувчилар билан тарбиявий тадбирлар ташкил қиладилар, давра суҳбатлари уюштирадилар, дарс ва машғулот учун дидактик материал ва кўргазмали қуроллар тайёрлашга кўмаклашадилар.

Шаҳар ва туманларда ўқитувчиларнинг фанлар бўйича олимпиадасини ўтказишда ҳам олимларнинг ишлари ибратлидир. Улар олимпиадаларда актив иштирок этишдан ташқари, иқтидорли ўқувчиларни аниқлаш ва уларга амалий ёрдам беришга ҳам катта аҳамият бермоқдалар. Шаҳардаги физика ва математика фанлари чуқур ўрганиладиган 32-махсус мактабни улар оталиққа олганлар. Бу мактабда олимлардан Б. Бойқўзиев, М. Ҳайитов, Ш. Солиев, О. Сувонов, М. Мансуров кабилар ўқувчиларга мазмунли маъруза ўқимоқдалар.

Институтда мактаб ўқитувчилари учун методик қўлланмалар яратишга ҳам катта эътибор берилмоқда. Кейинги йилларда Ҳ. Бойқўзиев ва М. Мадғозиевнинг «Мактабда инглиз тилини ўрганиш тажрибасидан», Р. Сандованинг «Мактабда Бобур ижодини ўрганиш», М. Мадалиевнинг «Физика ўқитиш жараёнида ўқувчиларга атеистик тарбия бериш», Р. Ашуровнинг «Қишлоқ мактаблари шароитида эстетик тарбия», Р. Акопяннинг «Синтаксисдан лекция курси», Н. Ёқубовнинг «Болаларга эстетик тарбия беришда бадиий адабиётдан фойдаланиш», мактабгача тарбия педагогикаси ва методикаси кафедраси ўқитувчилари томонидан ёзилган «Болалар боғчасида ахлоқий тарбия» тўплами каби ўнлаб китобларнинг чоп этилганлиги фикримизнинг далилидир.

Институтни 1991 йили 445, 1992 йили 457 киши тамомлаб, республикамизнинг турли мактабларига йўлланма олди. Уларга амалий ёрдам кўрсатиш ҳам мактаб, ҳам институт жамоасининг бурчидир. Ректорат ва деканатлар ташаббуси билан ҳар йили 1—2 марта мутахассис ўқитувчилар вилоят ва туманларга командировка қилинади. Улар жойларга бориб ёш мутахассислар билан учрашадилар, уларнинг дарсларини кузатиб амалий ёрдам берадилар, турли мавзуларда консультациялар уюштирадилар.

Шуни ҳам таъкидлаш керакки, ҳозирги шароитда миллий мактаб яратиш, миллий урф-одат ва анъаналаримизни қайтадан тиклаб, мактаблар ҳаётига киритиш, янги дастур ва қўлланмалар тайёрлаш долзарб вазифа. Институтимиз олимлари ва методист ўқитувчилари бу вазифани ҳал қилишга ҳам ўз ҳиссаларини қўшишади.

Неъматжон ЁҚУБОВ,
институтнинг мактаб билан алоқа комиссияси раиси, педагогика фанлари номзоди, доцент.

ИНСТИТУТНИНГ БУГУНГИ

ҲАЁТИДАН ЛАВҲАЛАР

Маорифимиз дарғалари

ЗИЁБОН

Халқимизнинг севимли адиби Абдулла Қаҳҳор ўз таржимаи ҳоли ҳақида ҳикоя қилувчи «Озгина ўзим ҳақимда» мақоласида шундай деб ёзган эди:

«Менинг адабиётга майлимни пайқаган ва бунга эътибор қилган киши она тили муаллими ва мураббийимиз Мамажон домла Ҳолиқий бўлди. Бу одам адабиёт мухлиси бўлиб, ўзи ижтимоий ва адабий, хоҳлаганда бир чиқадиган деворий «Адиб» журналини чиқарар, журнални ўз қўли билан ёзиб чиқар эди. Мен «Адиб» журналида босилган бир адабий масалани тўғри ҳал қилганим учун домладан шу сўзлар ёзилган бир китоб мукофот олган эдим:

«Фарғона музофот дорулмуаллимин эҳзорий синф талабаларидан Абдулла Қаҳҳор билим юртида чиқадиган «Адиб» журнали тарафидан берилган қийин бир риёзияи адабияга махсус бир манзарани яхши тасвир этдиги учун «Адиб» журнали томонидан ато этилмишдир» («Адабиётимиз автобиографияси» тўплами. Тошкент, 1973, 189-бет).

Ушбу парчадан маълум бўляптики, Абдулла Қаҳҳорнинг адабиёт йўлидаги илк устози Қўқон дорулмуаллимин (ҳозирги педагогика билим юрти)нинг муаллими Мамажон Ҳолиқий бўлган.

Хўш, Абдулла Қаҳҳор таърифлаган устоз Мамажон Холиқий ким? Унинг тақдири қандай кечган? Бу саволларга XX аср бошларидаги ўзбек адабиёти, жадидчилик ҳаракати, матбуоти ва маърифатпарварлари ижодий фаолиятини ўрганиш жараёнида бир оз бўлса-да, жавоб топгандай бўлдим. Бу орада Ҳолиқий ўғли Мидҳатжон Мамажонов билан танишдим. У отаси ҳақида кўп нарсаларни айтиб берди. Бундан ташқари, М. Ҳолиқийнинг инқилобдан аввалги Туркистон матбуотида чиққан мақолалари, ёзган рисолалари билан ҳам танишиб чиқдимки, буларнинг ҳаммаси ўз даврининг таниқли зиёлиси тўғрисида маълум тасаввур ҳосил қилишга имкон берди.

Муҳаммаджон Холиқий халқимизнинг асл фарзандларидан, XX аср бошларида Туркистонда кенг ёйилган илғор жадидчилик ҳаракатининг таниқли вакилларидан, фидойи муаллим ва ўткир мақоланависларидан биридир. У 1892 йилда Ҳўқанд шаҳрининг Сарбаҳодир маҳалласида таваллуд топди. Муҳаммаджоннинг отаси Абдулхолиқ Абдулваҳҳоб ўғли Ҳўқанди латифнинг уламоларидан бўлиб, Мавлонбой мадрасасида мударрислик қилган. Абдулхолиқ домла ўғлининг яхши таълим олишига алоҳида эътибор беради. Зеҳни ўткир бўлган Муҳаммаджон мактаб ва мадраса таълимини олди. У ҳам отаси каби мударрис бўлиши мумкин эди, бироқ асримиз бошларида ўлкамизда ёйилган жадидчилик ҳаракати Муҳаммаджонни ҳам ўз сафига олди. У ҳам Хўқанднинг таниқли жадид муаллимларидан бўлган Абдулваҳҳоб Ибодий, Ашурали Зоҳирий, Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий, Иброҳим Даврон, Салоҳиддин Мажидий, Пўлатжон Қаюмовлар сафидан ўрин олди. 1910 йилларда ўзининг муаллимлик фаолиятини бошлаган Муҳаммаджон тез орада шаҳарнинг таниқли зиёлиларидан бирига айланди.

1913 йилда Муҳаммаджон Холиқий Ғалчасой маҳалласида «усули жадид» мактабини очади. Бу мактабда нафақат диний дарслар, балки дунёвий, яъни ҳисоб, жуғрофия, табиёт, ҳатто, рус тили ҳам ўқитилар эди. Шунинг учун ҳам мактабнинг шуҳрати тезда шаҳарга ёйилиб, ўқувчилари сони ой сайин кўпайиб борди. Маҳаллий халқни зулм ва истибдод, жаҳолат исканжасида тутишни истаган чор Россиясиянинг мустамлакачи маъмурлари бир неча марта мактабга келиб, синфхоналарни тинтиб, рус тили ва жўғрофия ўқитишни тақиқлаган эдилар. Домланинг ушбу мактабдаги шогирдларидан бўлган Ўзбекистон халқ шоири марҳум Чархийнинг хотираларида ёзилишича, Муҳаммаджон Холиқий таъқибларга қарамай, фаолиятини давом эттираверган, мактабини кенгайтирган. Ички Россиянинг Вятка шаҳридан парталар олдириб келтирган. Сўнгра қизлар мактаби ҳам ташкил қилган. Унда синглиси Солияхон Абдулхолиқ қизи ўқувчиларга сабоқ берган.

Айни пайтда Муҳаммаджон Холиқий ўткир мақоланавис сифатида ҳам танила борди. У 1914 йилдан бошлаб «Садойи Фарғона», «Садойи Туркистон» рўзномаларида маърифатпарварлик ва ижтимоий мавзудаги мақолалари билан қатнашди. У мақолаларида мазлум Туркистон халқининг оғир аҳволдан чиқиши йўлларини излади. Чунончи, адибнинг «Олтун тараф» мақоласида («Садойи Фарғона» 1914 йил 15 май) халқимиз илм-маърифат, ўзаро ҳамжиҳатлилик туфайли ҳаётини яхшилаши мумкин, деган фикрни илгари сурган.

1917 йилдан сўнг ҳам муаллимлик фаолиятини давом эттирган Муҳаммаджон Холиқий дастлаб ўз маҳалласидаги Охунддевон мадрасасида мактаб ташкил қилди. 1917—1918-йилларда Қўқонда бўлиб ўтган фожиали воқеалардан сўнг харобазорга айланган мадрасанинг қайта обод бўлиши ва илм масканига айланишида у жонбозлик кўрсатди. Мактаб раҳбари сифатида ўша оғир йилларда боларни ўқишга жалб қилиб, уларга савод ўргатиб, дунёни танитишда Муҳаммаджон домла катта ишларни қилди.

1920 йилда Қўқонда Фарғона музофот дорулмуаллимин (ҳозирги педагогика билим юрти) ташкил қилинганда шаҳарнинг илғор муаллимларидан бири сифатида Муҳаммаджон Холиқий ушбу билим масканига ишга таклиф этилди. У бу ерда олти йил ишлади, она тили ва адабиётдан бўлажак муаллимларга сабоқ берди, мураббийлик қилди. Юқорида эслатганимиз Абдулла Қаҳҳор, жумҳуриятимизнинг таниқли кишиларидан бўлган Теша Зоҳидов, Улуғ Турсунов, Фаҳриддин Шамсиддинов, Раҳим Отажонов, Фаттоҳ Раҳмон ва бошқалар М. Холиқий қўлида ҳам таълим олганлар. Ҳозирда Тошкент шаҳрида яшовчи таниқли олим, жумҳуриятда хизмат кўрсатган фан арбоби, профессор Р. Отажонов ўзаро суҳбатимизда Муҳаммаджон домла ҳақида кўп яхши гапларни айтиб, у кишининг камтарин, билимдон, хушхат ва серғайрат, болаларни жондилдан севувчи муаллим бўлганликларини алоҳида таъкидлади.

1966 йилда педагогика билим юрти Фарғона шаҳрига кўчирилгандан сўнг М. Холиқий шаҳардаги 9-(ҳозирги 11-) мактабда, саводсизликни битириш курсларида ишлади. Бироқ 1927 йилда илғор зиёлиларга қарши бошланган таъқиб Муҳаммаджон домлани ҳам четлаб ўтмади. Унга ўзи ташкил қилган жонажон мактабида ишлашни ман этишди, ва умуман, шаҳар мактабларида ишлашни таъқиқлаб қўйдилар. У тирикчилигини ўз томорқаси ва боғида ишлаб ўтказишга мажбур бўлди.

1929 йилга келиб Муҳаммаджон домлада муаллимлик фаолиятини давом эттириш учун имконият пайдо бўлди: уни Учкўприк туманидаги Катта Қоракўл қишлоғида янги очилган мактабга ишга таклиф этадилар. Янги куч ва ғайрат, ажойиб орзу-ниятлар билан яна муаллимликни бошлаган домлани тез орада севимли ишидан жудо қилишди. 1929 йилнинг кеч кузида М. Холиқий миллатчиликда айбланиб, қамоққа олинди. Шуниси даҳшатлики, уни куппа-кундуз куни, мактабда дарс ўтаётган чоғида, ўқувчилари кўзи ўнгида ҳибсга олган эканлар. У бир йилдан ортиқроқ қўқон қамоқхонасида ётди. Жиддий жиноятни бўйнига қўя олмаган ГПУ ходимлари 1930 йилнинг охирида уни озодликка чиқаришга мажбур бўлдилар. Лекин шўро маъмурлари Муҳаммаджон Холиқийга бундан буён муаллимлик қилишга рухсат бермадилар. Шундан сўнг у «8 март» (ҳозирги Муқимий номидаги) колхозда боғбонлик қилди, асаларичилик билан шуғулланди.

1937 йилнинг мудҳиш кунларида М. Холиқий яна қамоққа олинди. Бу сафар у «учлик» ҳукми билан ўн йил қамоққа ҳукм этилди. Ҳозирги Навоий шаҳри яқинидаги қамоқхонада тутқунликда, таҳқирланишлар, очлик ва оғир жисмоний меҳнатдан азоб чеккан Муҳаммаджон Холиқий 1938 йилнинг 18 ноябрида ўша ерда ҳаётдан кўз юмди. (Унинг қандай вафот этганлиги бизга аниқ маълум эмас).

Муҳаммаджон Холиқийдан халқимиз маънавий хазинасига кўплаб мақолалар, 1916 йилда ёзилган бошланғич синф ўқувчилари учун «Раҳбари тадрис» дарслиги, «Жумҳурият нима?» рисоласи қолди.

Маорифимиз тараққиёти учун катта ишлар қилган Муҳаммаджон Холиқий педагогик қарашлари чуқур илмий ўрганилса, унинг номи абадийлаштирилса, савобли ва мақбул бўлур эди.

Рустамжон ТОЖИБОЕВ,
Қўқон давлат педагогика институтининг катта ўқитувчиси.

(Муаллифнинг илтимосига кўра, мақоланинг қалам ҳақи газета жамғармасига ўтказилади).

Тадбиркор хоҳлаган банкини танлаб иш кўради. У бир неча банкда ўз ҳисоб счётини очиши, ўз пул маблағларини ўз билганича ишлатиши, ўз маблағини нақд пул қилиб ёки нақд пулсиз счётдан-счётга кўчириб олиши мумкин. Тадбиркор қонуний фаолият билан шуғулланганда, унинг молиявий ишларига ҳеч ким аралашишга ҳақли эмас. Тадбиркор бюджет билан ҳам эркин алоқада бўлади. Белгиланган суммани бюджетга тўлайди, бюджетдан тегадиган пулни ўзи ўзлаштиради. У хоҳлаган молиявий компания ёки ташкилот фаолиятида иштирок эта олади.

Тадбиркорлик учун қулай муҳит — бу ягона иқтисодий майдон, жумладан, ягона пул майдонининг мавжуд бўлишидир. Иқтисодий майдонда корхона эркин иш тутиши, иқтисодий битимлар туза олиши шарт. Бу ерда товарлар, капиталлар ва иш кучи эркин ва чекланмаган ҳолда кўчиб туради, яъни ишлаб чиқариш ресурслари ҳар томонга қараб эркин оқа олиши керак. Иқтисодий алоқалар пул, бозор орқали амалга ошади, бартер эмас, ҳақиқий олди-сотди амал қилади. Олди-берди бўйича ҳисоб-китоблар ягона валюта билан қилиниб, барқарорлашган бўлмоғи зарур. Ягона иқтисодий майдонда тадбиркорлик учун бир хил ишлаб чиқариш инфраструктураси хизматлари кўрсатилади. Марказий Осиёнинг ягона иқтисодий майдони Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон ва Туркманистонни ўз ичига олиши мумкин ва айтилган давлатлар иқтисоди интеграциялашиб, яхлит ҳолга келгач, у шаклланади. Тадбиркорлик учун ягона пул зоналари ҳам бўлиши керак. Шундайлар туркумига рубль, доллар, франк, фунт зоналари киради. Умумевропа учун ЭКЮ пул бирлиги ҳисоб-китоб воситаси бўлиб хизмат қилади.

4. ТАДБИРКОРЛИК СОҲАЛАРИ

Тадбиркор бамисоли эркин қуш, унинг фаолияти бирорта иш билан чекланмайди. Тадбиркорлик рухсат этилган ҳамма соҳаларда амал қилади. Уни сунъий равишда муайян фаолият доирасига қамраб, ундан чиқармаслик иқтисодга фақат путур етказади, холос. Тадбиркор бозордаги талаб ва таклифга қараб ўзига фойдали иш билан шуғулланади. Аммо фойда кўришнинг асосий шарти аҳолининг талаб-эҳтиёжини қондиришдир. Бу қоидага риоя этилмаган жойда фойда топиб бўлмайди. Ишбилармонлик қайси ерда, қайси турда бўлмасин унинг асосий шарти ҳожат чиқариб пул топишдир.

Тадбиркорлик фаолияти одатда муомаладан, савдо-сотиқдан бошланиб, дастлаб шу ерда ривож топади. Шу сабабли савдо капитали саноат капиталидан олдин, савдогарлар эса саноатчилардан олдин пайдо бўлган. Масалан, машҳур тошкентлик Саидазимбой — савдогар бўлиб, ўз ишини Қўқон хонлиги даврида бошлаган, андижонлик Миркомилбой саноатчи бўлиб, ўз ишини XX асрнинг бошида, мустамлакачилик даврида бошлаган. Савдо-сотиқ соҳасидаги тадбиркорликнинг олдин бошланишига асосланиб ўтмишдаги назариячилар товар муомаласи иқтисодий фаолиятнинг асосий жабҳаси деб, ишлаб чиқариш фаолиятини камситиб, хато қилишган. Аслида иқтисодиётда ишлаб чиқариш етакчи бўлади.

Ўзбекистонда бозор иқтисодига йўл очилиши муносабати билан тадбиркорлик савдо-сотиқда ва айниган шаклда пайдо бўлди. У оддий чайқовчилик тарзига кирди. Савдода катта капитал талаб қилинмайди, капитал тез айланади, капиталга нисбатан олинган фойда кўп бўлади. Савдода капитал қўйиш хатари кам бўлганидан, тез очилиб, пул тўплаб бўлгач, ёпилиб кетадиган кичик корхоналар, хусусан, тижоратчилик дўконлари пайдо бўлади. Савдодан топилган капитал у ерда абадий қололмайди, у ишлаб чиқаришга ўтади, чунки товар ишлаб чиқариш кўпаймаса, тижорат ривож топмайди. Бозор иқтисоди учун мана шу ишлаб чиқариш соҳасидаги тадбиркорлик бирламчи аҳамиятга эга.

Савдо-сотиқдаги тадбиркорликдан фарқлироқ, ишлаб чиқаришдаги тадбиркорлик нисбатан йирик капитал, узоқ вақт, катта тажриба кенг ва чуқур билимлар, бошқариш маҳорати ва малакали ишчи кучини талаб қилади. У серкапитал, серхатар бўлади ва ниҳоят, катта тоқат талаб қилади. Масалан, савдода 1 миллион сўмлик оборот қилиш учун 100 минг сўм оборот капитали ва бир ой муҳлат етарли бўлса, саноатда 1 миллион сўмлик маҳсулот яратиш учун 2—3 миллион сўмлик капитал ва 3—4 ой вақт кетиши мумкин. Ишлаб чиқариш тадбиркордан нафақат иқтисодий, балки техникавий ва бошқариш билимларини талаб қилади.

Тадбиркорлик инновация фаолияти тарзига кирса, яъни техника ва технология янгиликларини жорий этиш билан боғлиқ бўлса, иқтисодий ўсиш тезлашади. Гап шундаки, инновация фан-техника янгиликларини ишлаб чиқаришда қўллашни билдиради. У туфайли меҳнат унуми ўсади, янги товарлар пайдо бўлади. бозор янада тўйинади.

Халқаро, миллий ёки ҳудудий миқёсда тадбиркорликнинг у ёки бу кўриниши устивор ривожланади. Очиқ иқтисодий зоналарда хорижий тадбиркорлик ва қўшма-аралаш (хорижий ва миллий капиталнинг биргаликдаги иштирокида) тадбиркорлик, ички ҳудудларда ва йирик саноат марказларида миллий саноат тадбиркорлиги, қишлоқ ерларида агротадбиркорлик, дам олиш ва туризм ҳудудларида сервиз тадбиркорлиги (хизмат кўрсатиш) ривож топади.

5. БОШҚАРИШ

Ҳозирги замон бозор иқтисоди тартибга солиниб турилади. Унинг асосий унсури бўлмиш тадбиркорлик ҳам бошқарилиб туради. Тадбиркорлик билан миллионлаб кишилар банд бўлганидан, уни бир марказдан ҳеч қачон бошқариб бўлмайди. Уни иқтисодий механизм тартибга солади. Унга хос нарса бошқаришдаги автономизм, яъни ўзини-ўзи бошқариш ва муниципал-маҳаллий ҳокимият доирасида бошқаришдир. Булар иқтисодий федерализм деб юритилади.

Ўз-ўзини бошқариш — бу тадбиркорлик режаларини ишлаб чиқиш, ўз фаолиятини бозор ҳолатига қараб мослаштириш, бозорни ўрганиш асосида (маркетинг) ишлаб чиқаришни уюштиришдир.

Тадбиркор ўз иши учун ўзи жавобгар. Давлат унинг ишига тўғридан-тўғри аралашмайди, ўз зиммасига тадбиркорликни бошқариб туриш вазифасини ҳам олмайди. Аммо тадбиркорлик ўзидан давлат иштирокисиз ривожлана олмайди. Давлат ўзининг иқтисодий сиёсати орқали тадбиркорликни тартиблаб туради.

Давлат солиқлар, субсидиялар, экспорт, имтиёзлари, ўзининг информация хизматлари орқали, шунингдек, ўз ҳисобидан бепул умумий таълим бериш орқали тадбиркорликни қўллаб-қувватлайди. Тадбиркорлик билан давлат ўртасидаги муомаланинг асосий воситаси солиқдир. Солиқларни ошириш, камайтириш, уларни ундириш тартибини ўзгартириш, солиқ қўйиладиган мол-мулкини табақалаштириш орқали давлат тадбиркорликни рағбатлантиради. Тадбиркорлик юридик жиҳатдан қайд этилади, унинг шарт-шароити, қонун-қоидалари, ҳақи-ҳуқуқини белгиловчи қоидалари бор. У давлат ва жамоатчилик томонидан ҳимоя қилиниши ва кафолатланишини таъминловчи қонунларга амал қилади.

Ўзбекистон жумҳурияти Конституциясида тадбиркорлик эркинлиги кафолатланган. Республиканинг мулк тўғрисидаги қонунида тадбиркорлар мол-мулки дахлсизлиги, унинг қонун йўли билан муҳофаза қилиниши қайд этилган. Ўзбекистоннинг тадбиркорлик тўғрисидаги қонунида тадбиркорнинг ҳуқуқи, бурчи ва масъулияти таъкидланган. У эркин тадбикорликка ижозат беради. Тадбиркорликнинг адлиявий жиҳатидан қўллаб-қувватланиши Ўзбекистоннинг иқтисодий ривожини таъминлайди.

А. ЎЛМАСОВ,
Тошкент молия институти проректори, иқтисод фанлари доктори, профессор, республикада хизмат кўрсатган фан арбоби.

Хотира

РИЁЗИЁТЧИЛАР МУРАББИЙСИ

Йўқ, йўқ, султон ўлса ҳамки донишманд яшар,
Олимларга мангу ҳаёт тарихи — башар.
Мақсуд ШАЙХЗОДА.

Саъди Ҳасанович Сирожиддинов... Бу исм нафақат математиклар даврасида, балки кўплаб мактаб ўқувчилари, ўқитувчилар, талабалар орасида ҳам илиқлик, чуқур ҳурмат ва эҳтиром билан тилга олиниб турилади.

...Қобилиятли, илмга чанқоқ ёшларни тарбиялаш, вояга етказиш мақсадида С. Ҳ. Сирожиддинов ташаббуси билан очилган Республика ёш математик ва физиклар мактаб-интернатининг ўқувчилари билан олимнинг учрашуви ҳеч хотирамиздан чиқмайди. Бу маросимда устоз билан бирга Ўзбекистон Фанлар академиясининг академиги Маҳмуд Салоҳиддинов, олимлардан Турсун Азларов, Шокир Фармонов, Муҳаммаджон Ғофуров ва яна бир гуруҳ илм толиблари қатнашгандилар.

— Математика фанига қизиқасизлармі? — дея суҳбат бошлаган эдилар домла ўшанда. — Ўқувчилар аввалига бир оз тортиниб турдилар. Буни сезган Саъди Ҳасанович уларга: — Нега тортинасизлар, мен ҳам худди сизлардек мактабда ўқидим, ўқитувчимдан кўп нарсаларни ўргандим, — дедилар. — Аввал ўқувчи, кейин эса олий мактаб талабаси бўлдим. Ўқишни тугатиб яна ўқидим, ўргандим, фан номзоди, фан доктори деган унвонларга фақат меҳнат, ўқиш, ўрганиш туфайли эришдим. Мени сизларга академик деб таништиришди, бунга ҳам ҳозир айтганимдай меҳнат билан эришдим Ўйлайманки, сизлардан ҳам келгусида олимлар, академиклар етишиб чиқади, чунки ҳаёт тақозоси шундай. Сизлар меҳнат қилишдан қўрқмай, астойдил ўқисалар ингиз биздан, мендан ҳам ўзиб кетасизлар. Шундай бўлиши керак, чунки шогирд устозидан ўзади, деган нақл бежиз айтилмаган. Акс ҳолда тараққиёт бўлмайди...

Ҳозирги кунда ана шу ўқувчилардан Ўрол Бекбоев, Исомиддин Раҳимов, Вали Хожибоев, Матёқуб Бақоев, Бозор Исломов, Баҳодир Шоимқулов, Аброр Камолов, Исоқ Ҳамдамов, Назиржон Мамадалиев ва бошқалар физика-математика фанлари номзодлари бўлиб, илмий изланишларини давом эттирмоқдалар.

С. Ҳ. Сирожиддинов ташаббуси натижасида 1962 йилдан бошлаб ёш математиклар республика олимпиадаси ўтказилиб келинаётир. Бу давр мобайнида олимпиадада фаол иштирок этиб, олимпиада мактабини ўтаган шогирдларидан Ўзбекистон Фанлар академиясининг мухбир аъзолари, фан докторлари ва номзодлари етишиб чиқди. Улар ҳозирги кунда олимпиадаларни ўтказишда фаоллик кўрсатаётирлар.

1980 йили Қўқонда ўтказилган олимпиадада у киши академик Маҳмуд Салоҳиддинов билан бирга қатнашдилар. Жюри аъзолари билан суҳбатлашиб, ҳазил оҳангида:

— Биз билан беллашадиган иштирокчилардан борми, агар бўлса, чақиринг, — деб қолдилар. Ўшанда Хоразм вилояти Шовот районидаги 42-мактаб ўқувчиси Отамурод Қўчқоров ғолиб деб топилганди. Домла ўқувчи билан суҳбатда мактабни битиргач, қайси олий ўқув юртига кирмоқчи экани, ўқитувчисининг исм-фамилиясй, масалаларни қандай ечгани ҳақида сўрадилар. Уни ғолиб бўлгани ҳамда умумиттифоқ олимпиадасида иштирок этиш учун замин тайёрлагани билан табрикладилар...

Олимпиаданинг ёпилиш маросимида эса Отамуроднинг ўқитувчиси Рўзимбой Оллоберганoвни барчага таништириб: — Мана, ўртоқлар, ўқувчилар билан астойдил ишласа бўлар экан-ку, — деб ташаккур эълон қилдилар. Ҳозирги кунда Отамурод Қўчқоров Ўзбекистон Фанлар академиясининг В. Романовский номидаги Математика институтида илмий изланиш олиб бормоқда.

Марҳум С. Ҳ. Сирожиддинов иқтидорли ёшларни фанга қизиқтириш мақсадида 1987 йилдан бошлаб «Ёш куч» ойномасида «Ёш математикларнинг сиртқи олимпиадаси»ни ташкил қилган эди.

Унинг бош қисмида ёзилган «Оқ йўл» тилакномасида ҳурматли академикнинг шундай сўзларини ўқиш мумкин:

«...Сиз, бугунги мактаб ўқувчилари, бир неча йилдан кейин ота-оналарингизнинг ишларини давом эттирасиз. Шундай экан, Сиз ўқиган, ўрганган билимларингизни амалдагина эмас, инсониятнинг келажаги — тинчлик бўлиши учун, фан ва техниканинг тараққиёти учун сарфлайсиз». Домланинг бу сўзлари ёшларни илму фанга чорловчи даъват бўлиб қолади.

Улкан қалб эгаси, олим ва мураббий Саъди Ҳасанович Сирожиддиновни хотирлар эканмиз, шоирнинг:

Йўқ, йўқ, султон ўлса
ҳамки, донишманд яшар,

Олимларга мангу ҳаёт
тарихи — башар, —

деган сўзлари нақадар тўғри эканига иқрор бўламиз.

М. МИРЗААҲМЕДОВ,
Республикада хизмат кўрсатган ўқитувчи, физика-математика фанлари номзоди.

А. АКМАЛОВ,
ўқитувчи.

ҲАР ТЎҒРИДА

Машҳур Майкл Джексон ҳозир 34 ёшда. Лекин у ҳамон ўзини ёш бола ҳисоблайди. У ўзининг 28 миллион доллар турадиган рангосида 80 миллион сўмлик ўйинчоқ қалъа қурдиряпти. Устига устак ҳар йили 300 минг долларга турли-туман гул уруғларини сотиб олар экан.

✦

Эллик яшар Эксбитл Пол Маккартни эти суягига ёпишиб қолганига қарамасдан ҳамон кўк ўтни истеъмол қилишни тарк этмайди. Ҳатто жуфти ҳалоли Линда учун кўк ўтдан ясалган пиццакулчани Нью-Йоркдан келтирар экан. Аҳмоққа Тўйтепа нима йўл, деб айтганлари шу экан-да!

✦

Рок мусиқанинг ривоятига айланган юлдузи 45 яшар Элтон Джон ҳозирча 837 дона кўзойнак, 123 шиша атир, 100 дона пешпент хилларини тўплабди.

✦

Американинг «Форбе» ойномаси пулдорлар рўйхатини эълон қилибди. Унда 1991-92 йиллар орасида 98 миллион доллар ишлаб топган 55 ёшдаги телеэкран юлдузи Билл Косби биринчи ўринда экан. Иккинчи ўриндаги 38 ёшли телехабар олиб борувчи Офра Уэйкфри хоним 88 миллион доллар ишлаган. «Зангори экран»да кўп кўринадиган 45 ёшли Арнольд Шварценегернинг ўзи 43 миллион доллар ишлаб топиб, ўн тўртинчи ўринни эгаллабди.

✦

— Кийимларимни тартибга солаётганимда қўлимдаги дазмолим баданимга ёпишиб қолди, — дейди 57 ёшли аёл Эрика Штеривальд.

Табиатнинг шундай ажойиб тилсимини аниқлашга киришган олмон олимлари ҳамон бош қотиришмоқда. Эрика хонимнинг баданига 10 қадоққача металлдан ясалган буюмларни ўзига тортиб оларкан.

✦

Олмонияда Марном ва Вольфганг Фукк ўзларига қарашли итга нархи 250.000 марка турадиган уй сотиб олибди.

ҚУТЛАЙМИЗ!

Ҳурматли ОТАБОЕВ Суннат, УМАРХЎЖАЕВ Анвар, САЙДАЛИЕВА Раъно, УСАНОВА Раҳима, ЁҚУБОВ Суръат!

Сизларни қутлуғ таваллуд айёмингиз билан самимий муборакбод этамиз. Ёш авлодни тарбиялаш борасидаги кўп йиллик самарали ва шарафли меҳнатингиз учун миннатдорчилигимизни қабул қилгайсиз.

ТОШКЕНТ ШАҲАР ШАЙҲОНТОҲУР ТУМАНИДАГИ 102-МАКТАБ МАЪМУРИЯТИ, ЎҚИТУВЧИЛАР ЖАМОАСИ ВА ОТА-ОНАЛАР ҚЎМИТАСИ.

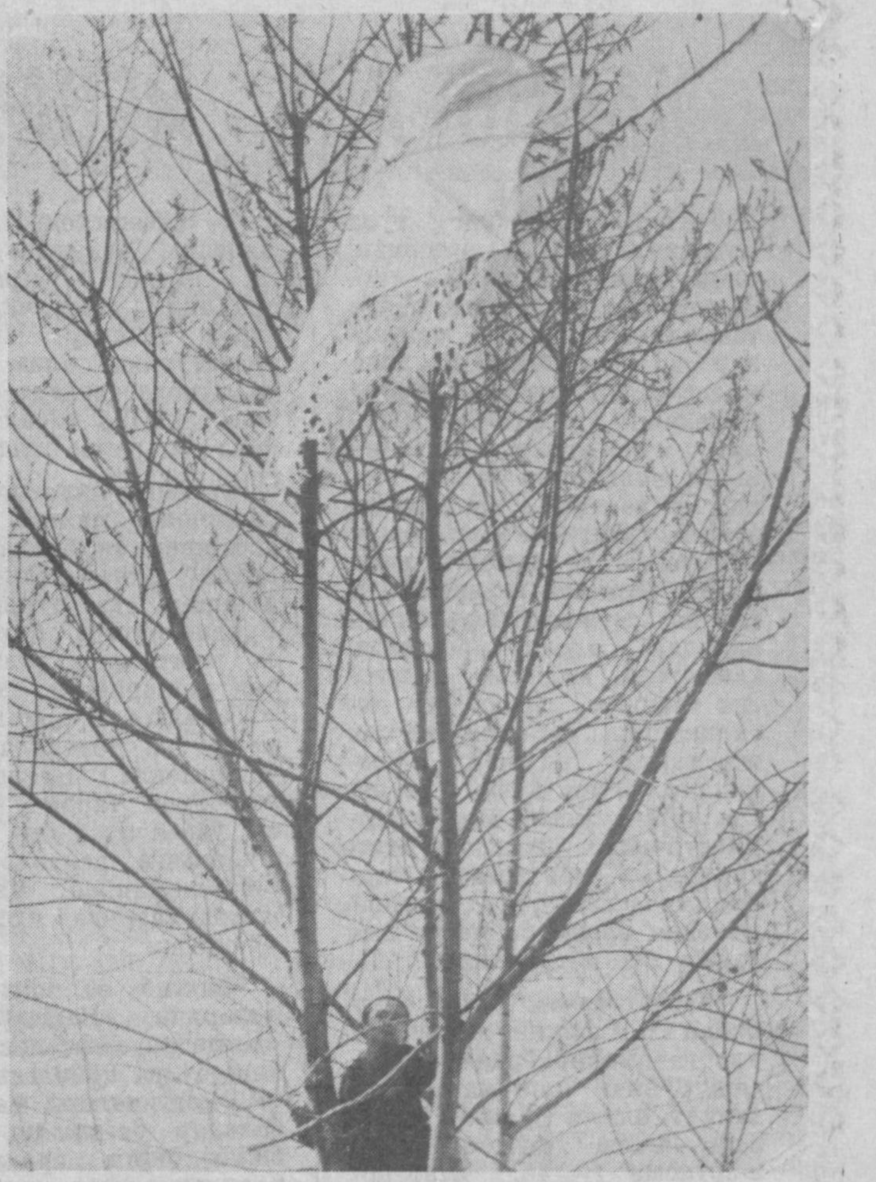

Варрақ — бу ҳам баҳордан дарак!

Р. АЛЬБЕКОВ сурати.

САНЪАТКОРНИ ЭСЛАБ

Яқинда Юнусобод туманидаги 86-мактабда санъаткор, севимли халқ артисти Лутфихоним Саримсоқова хотирасини ёдга олиш мақсадида катта анжуман бўлиб ўтди. Анжуманга Муқимий номли мусиқали театр актёрлари, 7-даҳа маҳалла фаоллари, туман халқ таълими бўлими ходимлари ва бошқа меҳмонлар ташриф буюрдилар.

Анжуманни мактаб директори Г. Ф. Жуковская кириш сўзи билан очиб, мактабга Лутфихоним Саримсоқова номи берилганидан жамоа аъзолари мамнун эканликларини билдирди. Сўнгра Ўзбекистон халқ артисти Маҳмуджон Ғофуров, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Марям Ихтиёрова, Наима Пўлатова, дирижёр Эргаш Тошматовлар ая ҳақидаги ўз хотираларини мароқ билан сўзлаб бердилар. Айниқса, солистлар Дилором Сафаева, Зулайҳо Бойхонова, Меҳмонали Салимов, Абдўхолиқ Мамарасуловларнинг Лутфихоним Саримсоқова ижро этган спектакллардан айрим саҳналарни намойиш этишлари кўпчиликка манзур бўлди.

Туман халқ таълими бўлими ўзбек тили ва адабиёти услубчиси Маҳмуда Усмонова ва шу мактаб ўзбек тили ўқитувчиси Гўзал Назарова бошчилигида ўтказилган бу тадбир йиғилганларда катта таассурот қолдирди.

М. ВАЛИЕВА.

ТАЛАНТНИ СИНДИРИБ БЎЛМАЙДИ

Олижаноб инсоннинг қилган яхшилиги ҳеч қачон ерда қолмас, сувга чўкмас, ўтда куймас экан. Профессор Иномжон ака Расуловда яхши хислатлар кенг ўрин олган. Олийгоҳда ўқиб юрган кезларим ва кейинги мустақил иш фаолиятимда ҳам ўзларининг оталарча қилган беқиёс ғамхўрликлари менинг қалбимда бир умр ўчмас из қолдирган эди.

1964 йил. Қўшиқчилик — ижодий йўлимнинг ҳақиқий муқаддимаси. Шоир Чархийнинг «Қиёлаб ўтди» қўшиғидан кейин, шинавандаларнинг «раҳмат»идан илҳомланиб, қайноқ ёшлигимнинг ўйноқи ритмларига мос янги-янги асарлар ярата бошладим. Ҳар ўн беш кунда телевидение йўқлаб турадиган бўлиб қолди. Кундан-кунга ихлосмандларим кўпайиб борди. Бошимга бунчалик бахт қушининг қўниши етти ухлаб тушимга ҳам кирмаган эди.

Омад... Бахт... Бу қандай лаззатли! Лекин унинг ўзига яраша қийинчиликлари ҳам бор экан.

Ўзингиз бир ўйлаб кўринг, бу ёғи талабалик, борйўғи 30 сўм маош. Оила ночор, қўл учида кун кўради... Бундай шароитда, бир ойда икки марта Тошкентга бориб келиш тинкангни қуритади.. Бирорта бошингни силашга меҳрибон қўл топилмаса, гуриллаб турган санъатинг баҳридан ўтиб юборишинг ҳам ҳеч гап эмас.

Худога минг қатла шукурким, яхши одамларнинг борлигига...

Доцент Бобо Мадалиев дарслари эди. Машғулотнинг тугашига ўн минутлар вақт қолган. Эшик билинар-билинмас чертилди. Домла ташқарига чиқиб тезда изларига қайтди ва менга яқинроқ келиб самимий овозда «ректорга кирар экансиз» дедилар.

Иском Расулович мени одатдагидек очиқ чеҳра билан кутиб олди. Сўнгра ўзларидан узоқ бўлмаган ўриндиққа ўтқазиб, тимқора қоши узра тўкилиб турган бир тутам сочини секин орқасига қайирди-да: — Ўқишлар қалай, қийналганингиз йўқми? — деб сўраб қолдилар.

Домланинг ўта камтарлик фазилати ҳар қандай одамга эркин, юракдан гаплашишга кенг йўл очиб берарди. Шунинг учун ҳам тортинмай, дадил «йўқ» деб жавоб бердим, шогирдларга хос одоб билан.

— Ижодларингиз, яхшими?

— Ёмон эмас.

— Кеча «ёшлик»дан қўшиғингизни мириқиб эшитдим. Илгариларидан ҳам ўтса ўтадики сира қолишмайди. Ана маъно-ю, мана куй. Қаердан топасиз бунақа ёқимли оҳангларни? Худди бир-бири учун туғилгандай-я. Домла ҳам сизга қандай ғазал ёзиб беришларини биладилар-да. Миллий қўшиқчилик санъатимизнинг бахтига омон бўлинглар-е. Ҳамкорлик деб мана шуни айтадилар-да. Яна янгилари яратилаётгандир?

«Ҳа» деган маънода бошимни қимирлатдим.

— Бундай ширали нафасни ҳаммага ҳам ато этавермайди. Бу худонинг сизга берган инъоми. «Омад кулиб боққан» деб шуни айтадилар-да. Бўлмаса сиз кетмон дастаси остида яғрини қизарган, қўли қадоқ оддий меҳнаткаш деҳқоннинг содда фарзандисиз. Мана, қаранг, ҳамманинг тилида Назиржон «Худо насиб этса ўғлимнинг тўйига олиб келиб, булбулдай сайратиб юрагимнинг чигалларини бир ёзай» деб орзу қилади. Лекин бу ҳурматни сақлаб қолиш учун жуда катта ақл-идрок керак. Кеткизиш учун-чи?.. Агар ҳаволаб, шуҳратга берилиб, қуюшқондан чиқиб кетсангиз... Билиб қўйинг. . Доно халқимизнинг шундай ҳикматли гапи бор: «Қуш учишдан олдин қандай қўнишини ҳам билади». Акс ҳолда унинг қаноти синади... Бу гапларни сизга ҳамма ҳам айтавермаслиги мумкин.

Мен домланинг ҳар битта қимматли сўзини жон қулоғим билан тинглагач: «Тўғри, бу ибратли ўгитларингизни албатта бажараман, сира уялтирмайман» дея қўлимни кўксимга қўйдим.

Иномжон Расулович жавобимдан қониқиш ҳосил қилдилар шекилли, энди асосий мақсадга кўчдилар:

— Сизни чақиришдан муддаом, яна телевидениега чақиришибди. Эртага соат роппа-роса ўнда ўша ерда бўлар экансиз.

— Яқинда бориб келдим-у... дедим ҳеч иккиланмай, норози оҳангда.

— Ҳа, хурсанд бўлиш ўрнига, руҳингиз жуда тушиб кетди. Бирортаси хафа қилдими? «Сен ўқишингни бил, бу ер артистлар тайёрлайдиган жой эмас, дегувчилар ҳам топилиб қолиши мумкин» — дедилар жиддийлик билан.

— Йўқ бундай ҳолат ҳеч қачон бўлган эмас.

— Нега бўлмаса...

Домла у десам, у деб, бу десам бу деб сабабини айтмаслигимга сира қўймаганларидан кейин:

— Пулим йўқ, дедим ҳазин товушда, эзилиб.

— Пулим йўқ?! Э, нодон бола, шуни тезроқ айтмайсизми? Бироз ранжигандай бўлдилар-да, костюмларининг ён чўнтагидан сариқ рангдаги калитни олиб сейфга солдилар ва ундан 40 сўмни олиб менга узатдилар. Кейин яна сўзни давом эттирдилар.

— Халққа ҳурматсизлик қилиб бўлмайди. Санъат сизга керак бўлмаса, бизга керак, талантни синдириб бўлмайди. Сиз қўшиқчилик хазинамизга ҳали кўп ҳиссангизни қўшасиз. Санъат майдонига кирдингизми, энди бу йўлдан осонликча чиқиб кета олмайсиз. Агар сиз бунга лоқайдлик билан қарасангиз, қўшиқсеварлар олдида қаттиқ гуноҳга ботасиз. Пулдан қўрқманг, буни биз берамиз. Э, сизни қаранг-у, шунга шунчалик ўйланиб юрибсизми. Йигит киши ҳам шунақа тортинчоқ бўладими. Бугуноқ поездга чиқинг. Иккинчи марта... Ҳа!..

Сизга оқ йўл тилайман!...

Домланинг хонасидан теримга сиғмай чиқар эканман, Мавлоно Алишер Навоийнинг инсонпарварликни тараннум этувчи дилафруз мисралари қулоғим остида қайта-қайта такрорланиб турарди:

Нафъинг агар халққа
бешак эрур,
Балки бу наф ўзингга
кўпрак эрур.

Назиржон НАЗАР.

ҒОЛИБЛАР ТАҚДИРЛАНДИ

Қўрғонтепа район халқ таълими муассасалари бадиий ижодкорлик жамоаларининг «Ўзбекистон — Ватаним менинг» мавзуида «Камолот-93» кўрик-танлови ўтказилди. Аввал, мактаб ва болалар боғчаларида бўлиб ўтган бу мусобақаларда классик ўзбек қўшиқлари, миллий рақслар ва замонавий қўшиқлар жанрида бел боғлашган санъаткор зиёлиларнинг 9 нафари район кўрик-танловининг ғолиби бўлди.

5-болалар боғчасининг мусиқа тарбиячиси Акмал Абдувалиев ижро этган «Тошкент ироғи» (Мискин ғазали), 10-ўрта мактаб ёшлар етакчиси Хуршида Ғофурова ижро этган «Эй сабо» (Навоий ғазали) классик қўшиқлари, 6-болалар боғчаси тарбиячиси Холида Мамадалиева ижро этган миллий рақс, 13-болалар боғчаси тарбиячиси Дилфуза Нишонова ижро этган «Ўзбекистон» қўшиғи санъат ишқибозларининг олқиш ва таҳсинига сазовор бўлди.

Кўрик-танлов ғолиблари район халқ таълими бўлими ва халқ таълими ходимлари касаба уюшмаси қўмитасининг фахрий ёрлиқлари ва пул мукофотлари билан тақдирландилар.

А. МАҚСУДОВ.
Андижон вилояти.

МУРОЖААТ ҚАБУЛ ҚИЛИНДИ

Сирдарё вилояти Меҳнатобод ноҳиясидаги бошланғич мактаб ўқитувчиларининг илмий-амалий кенгаши бўлиб ўтди. Унда иштирок этган таниқли олимлар, методист ва амалиётчилар келажак мактаби ҳақида фикрлашдилар, ечимини кутаётган муаммолари қандай бартараф этиш йўлларини белгиладилар.

Анжуман сўнгида иштирокчилар Ўзбекистондаги барча бошланғич мактаб ўқитувчиларига мурожаат қабул қилдилар.

М. ЗАЙНИДДИНОВА.

ЎЗБЕКИСТОН— ВАТАНИМ МЕНИНГ!

Мустақил жумҳуриятимиз тарихи, жўғрофияси, мадҳияси ва нишонини ўрганиш бўйича Марғилондаги муаллимлар тайёрлаш билим юртида қатор тадбирлар амалга оширилмоқда.

Билим юртидаги 20 та гуруҳ талабалари ўн кун давомида беллашдилар. Улар миллий чолғу асбоблари дастаси жўрлигида Ўзбекистон мадҳиясини куйлаш бўйича танлов ўтказишди. Беллашувда мусиқа бўлими биринчи, мактабгача тарбия иккинчи, мактаблар бўлими учинчи ўринни олди.

— Танлов мукофотсиз бўлмайди. Яхши ишга ҳомий ҳам топила қолди. Ғолибларга 1; 1,5; 2,5 минг сўмдан мукофот берилди. Танлов давомида альбомлар, герб тасвири, байроқ, мадҳия — альбом тайёрланди, — дейди билим юрти директори Абдусамат Шерматов.

Ўз мухбиримиз.

БИНАФША ҲИДИ

Ёзув столимдаги мўъжазгина гулдонда бир жуфт бинафша турибди. Нозиккина япроқларидан ҳали яшиллик кетиб улгурмаган, ингичка бандида ҳаёт белгилари мужассам. Илдизи она заминдан узилганига уч кун бўлибдики, ҳамон яшашга ишончи сўнмаган. Бунчалар ҳаётга ташна экан у!

Шугина бўлса майли-я, у бошқа жонзотларни ҳам қанчалик қийин бўлсаям яшашга чорлаётгандай.

Бир кун ишдан қайтсам қаердандир хонамга кириб қолган асалари бинафша тепасида ғув-ғувлаб айланмоқда. Тавба, бинафшанинг ҳиди маст қилдимикан уни, қанотларини дириллатиб япроқларга қўнаман дейди, қўнолмайди. Асаларининг бу ҳаракатидан мамнун бўлдим, бироқ яна бинафшанинг нозик япроқларига шикаст етказмасин деб қанотли ошиқни ҳайдаб юбормоққа шайландим. Асалари ҳам менинг мақсадимни тушунгандек деразанинг қия очиқ жойидан чиқди-ю кетди.

— Хайрият, — деб ўйладим, — безиён, бешикаст ортиқча ёпишқоқлик қилмасдан кета қолди. Қўлимга гулдонни олиб, бинафшани димоғимга яқин келтирдим. Оҳ, кўнглим яйраб кетди! Қиш бўйи димиққан хонам у ёқда турсин кун бўйи, балки умр бўйи толиққан вужудимда баҳорий куч сездим. Бунақа ҳидни балки бирон марта ҳам туймагандирман. Юрагим тубида чўкиб ётган дарду ғуборлар қаёққа ғойиб бўлди, билолмай қолдим. Тавба, ўйладим ҳайрат ила, тугмачадеккина бу гиёҳсимон гулда шунчалик қудрат қаердан пайдо бўлди?!

Ҳар куни уйга қайтиб бинафшага тикиламан ва унда мовий осмоннинг рангию табаррук замин ҳидини сезаман. Кейинги кунларда бинафша сўлий бошлади ва бу ҳол тобора тезлашиб, шундоқ ҳам митти гавдаси баттар кичрайиб қолмоқда эди. Мен эса аллақандай мўъжизакор кучдан айрилиб қолаётгандек ўзимни яна беҳол, бемажол ҳис эта бошладим. Бу дардмонсизликни баҳордаги одатий ҳолга йўйишдан ва фақат шу деб ўзимни ўзим ишонтиришдан бўлак иложим қолмади.

Бинафша-ку сўлий бошлади. Лекин унинг атрофидаги думалоқсимон барглари ҳеч нарса бўлмагандек ҳамон яшил эди. Бинафшани ушлаб кўришдан қўрқдим, шусиз ҳам у бечора тобора кичрайиб борар, абадият сари йўл тутган, шу митти гулдондан ҳам бўйнини аранг чўзиб, оламга умид ила боқарди. Ахири бўлмади, уни аста тутмоқчи эдим, бинафша б е ч о р а улкан бир пўлат қисқич орасида қолгандек гулдонга тўкилди-кетди. Аллақачон қуруқшаган япроқлари сув юзига битта бўлиб тўкилди. Нозиккина ўзаги эса денгиз тубига чўккандек аста пастлаб борарди. Фақат бинафшанинг атрофини ўраб турган, баҳорнинг алдамчи илиқлиги-ю, қўққис совуқдан асраб-авайлаган йўргаксимон баргларигина гулдон лабига даҳанини тираганча турарди. Шунда мен бутун қилмишиму, ниятим қанчалик даҳшатли бўлганини чуқур ҳис этдим ва юрагимнинг бир бурчагида инсон нега ўз манфаатини кўп ўйлайди деган савол югуриб ўтди.

Айтишим керакки, бу ҳаётимда шунчаки оддий ҳол бўлмай, балки менинг инсон ва табиат муносабатлари ҳақида ўйлашга ҳадеб мажбур қилаверди. Ана шундай кунларнинг бирида кутилмаган воқеа юз берди. Бир куни ишга кетаётгандим, автобус бекатга келиб тўхтади-ю, ҳамма унга ёпирилди. Одамлар орасида ёшгина, ёқимтойгина бир аёл чамаси, беш яшар қизчаси билан турганди. Аёл қаёққадир шошаётгани, шунинг учун қўлидаги соатига тез-тез қараб қўяётганини, қизча эса бир даста бинафша тутганича аллақандай қўшиқни хиргойи қилаётганини кўриб тургандим.

Ана шу аёл қизчаси билан автобусга интилди. Автобус эса овозини ўчирмай турар, ҳайдовчи тепакал бошини кабинадан чиқариб ўртага сурилинглар, ўртага деб одамларни машинага гўё ғиштдек тахларди. Мен аёл ва қизчани ўтказиб юбордим. Улар ортидан давангирдек бир йигит автобусга чиқмоқ учун интиларди. Олдидаги ёш болаю, нозик-ниҳол аёл борлиги унинг учун ҳеч нарса эди.

Қизча бирдан чинқириб йиғлади, бир автобус одам у томон ўгирилди. Бинафшам, битта бинафшам тушиб кетди, — деди у юм-юм йиғлаб. Қизча шундай деб жон-жаҳди билан пастга, бинафша томон интиларди.

— Э, гунафшангдан ўргилдим, — деди йигит ҳамон юқорига суриларкан.

— Тўхтанг, биз тушайлик, — деди она ялинганча ортига қайтаркан.

— Чиқинг, э шунга шунчами, — деб йигит ўшқирди бор овози билан. — Нима бу майнавозчилик!

Автобусдагиларга мавзу топилди: «Битта бинафшага шунчаликми?», «Олифталар-ей, бунақалар таксида юришсин», «Қиз бола-да, гулни яхши кўради»...

Мен то ўйлаб-нетиб бинафшани оламан дегунимга қадар бояги давангир йигит тўнғиллай-тўнғиллай пастга тушди ва баҳайбат оёқлари билан гулни яксон қилди. У нари кетган заҳоти қизалоқ гулни олди. Энди бинафша гўё инидан илкис тушиб кетган полапон мисол чилпарчин бўлиб ётарди.

Автобусга чиқишга ҳолим қолмади. Кўнглим тонгданоқ хуфтонга айланган, йўқолган мададкор кучимни энди топдим деганимда ундан айрилиб қолгандек эдим.

Биз одамлар меҳрдан шунчалик тез айрилиб бормоқдамизми? — деган хаёл банд этганди мени.

Абдусаттор ҲОТАМОВ.

Бош муҳаррир
Саъдулла ҲАКИМ.

Низомий номли Тошкент давлат педагогика институти ва математика факультети жамоаси информатика ва ҳисоблаш техникаси ўқитувчиси Б. Холдоровга отаси

ХОЛДОРОВ Икром
РАҲМОН ўғли

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Низомий номли Тошкент давлат педагогика институти жамоаси ва раҳбарияти мусиқа-педагогика факультети «мусиқа тарбияси услубиёти» кафедрасининг ўқитувчиси А. Х. Тригуловага ўғли

ИСКАНДЕР

вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Таъсис этувчилар: Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги Халқ таълими ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий қўмитаси ҳамда Ўзбекистон Педагогика жамияти

МАНЗИЛГОҲИМИЗ:
700083, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

ТЕЛЕФОНЛАР: масъул секретарь — 32-54-17, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 32-55-58, 52-35.
ИНДЕКС: 64595.

Рўйхатдан ўтиш тартиб № 000040.
Буюртма Г—133. 119179 нусхада босилди, ҳажми — 2 босма табоқ. Офсет усулида босилган, қоғоз бичими А—2. Босишга топшириш вақти 20.00
Босишга топширилди 18.00.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Маҳкамасининг Ишлар бошқармаси ҳузуридаги «Шарқ» нашриёт-матбаа концерни. Корхона манзили: «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй.

123456.